

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «Магістр»

на тему: «ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА
СОНЯШНИКУ (НА ПРИКЛАДІ ***** ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

Виконав: студент гр. Оп-61

Спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

ГУК Н.Б.

(Прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доцент ПРОКОПИШИН О.С.

(Прізвище та ініціали)

Рецензент: *****

(Прізвище та ініціали)

Львів 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

Освітній ступень «Магістр»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. зав. кафедри _____

(підпис)

«18» березня 2025 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувача

Гука Назара Богдановича

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: «Особливості обліку та контролю виробництва соняшнику (на прикладі ***** Вінницької області)»

Керівник роботи ПРОКОПИШИН ОКСАНА СТЕПАНІВНА к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУВМБ імені С.З.Гжицького від «14» березня 2025 року № 194-4

2. Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи до «05» грудня 2025 року

3. Вихідні дані для кваліфікаційної роботи: нормативно-правові та літературні джерела за темою роботи, дані аналітичного та синтетичного обліку, річна фінансова та статистична звітність досліджуваного підприємства, Інтернет-джерела, методичні рекомендації та ін.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити) ВСТУП

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА. 1.1. Економічна сутність витрат основного виробництва та їх класифікація. 1.2. Світовий та вітчизняний досвід організації обліку виробництва олійних культур. 1.3. Методологічні та методичні основи дослідження обліку і контролю виробництва соняшнику. 2. ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ У *****. 2.1. Організаційно-економічна характеристика господарства. 2.2. Аналіз ефективності виробництва соняшнику у господарстві. 2.3. Організація системи первинного, синтетичного та аналітичного обліку виробництва соняшнику. 2.4. Методика обчислення собівартості продукції соняшнику. 2.5. Система контролю виробництва соняшнику. 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКА. 3.1. Облікова політика підприємства в контексті оптимізації витрат і результатів виробництва соняшнику. 3.2. Стратегічні альтернативи розвитку виробництва соняшнику (SWOT-аналіз, позиціонування на ринку). 3.3. Використання сучасних

інформаційних технологій в обліку та контролю витрат виробництва
соняшнику. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, схеми, рисунки

6. Дата видачі завдання «17» березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для дипломної роботи).	17.03.25-30.04.25 р.
2	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	01.05.25 – 30.06.25 р.
3	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи.	01.08.25 – 31.10.25 р.
4	Кінцеве оформлення дипломної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача ДР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	03.11.25 – 05.12.25 р.
5	Підготовка до захисту в ЕК. Перевірка кваліфікаційної роботи на плагіат. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	08.12.25 р.

Студент

_____ (підпис)

ГУК Н.Б.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

ПРОКОПИШИН О.С.

(прізвище та ініціали)

УДК 631.162 : 633.85] : 631.115.11 (477.44)

103 сторінки текстової частини, 24 рисунка, 22 таблиці, 88 джерел.

Особливості обліку та контролю виробництва соняшнику (на прикладі
***** Вінницької області. Гук Н.Б. – Кваліфікаційна робота. Кафедра
обліку і оподаткування – Львів, ЛНУВМБ імені С.З.Гжицького, 2025.

Перший розділ присвячений поглибленому розкриттю економічної сутності та значення витрат у сучасній системі управління підприємством. У ньому узагальнено підходи провідних вітчизняних науковців до трактування понять «витрати» та «собівартість», визначено їх роль у формуванні економічних результатів. Також окреслено ключові проблеми раціоналізації виробництва продукції соняшнику в Україні та за кордоном, проаналізовано чинники, що впливають на ефективність галузі.

У другому розділі подано організаційно-економічну характеристику
*****, на матеріалах якого здійснено практичне дослідження. Проаналізовано основні показники його фінансово-господарської діяльності, оцінено динаміку розвитку та ефективність виробництва продукції соняшнику. Значну увагу приділено вивченню чинної системи первинного, синтетичного та аналітичного обліку витрат і виходу продукції, а також визначенню особливостей ведення обліку виробничих процесів у зазначеному господарстві.

У третьому розділі обґрунтовано напрями удосконалення організації обліку виробництва соняшнику. Розглянуто перспективні підходи до розвитку галузі рослинництва, можливості інтеграції національної системи бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами. Запропоновано комплекс заходів щодо впровадження сучасних цифрових технологій в обліковий процес, а також удосконалення контролю витрат у системі управління виробництвом.

АНОТАЦІЯ

Дипломне дослідження присвячене комплексному вивченню економічної сутності витрат як об'єкта бухгалтерського обліку, їх класифікації, принципів визнання та значення у процесі формування собівартості продукції рослинництва. У роботі детально проаналізовано фінансово-економічний стан *****, зокрема ефективність виробництва соняшнику та організацію обліку витрат, виходу продукції й методику визначення її собівартості.

Проведена оцінка існуючої системи обліку дала змогу виявити проблемні аспекти та сформулювати практичні рекомендації щодо її вдосконалення. Основну увагу зосереджено на впровадженні міжнародних стандартів фінансової звітності, сучасних методів обліку й управління витратами, що сприятиме підвищенню прозорості, точності та ефективності управлінських рішень. Запропоновані заходи також відповідають стратегічному курсу України на інтеграцію з міжнародними підприємствами та посилення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору.

Ключові слова: витрати, виробництво, контроль, облікова політика, собівартість, калькуляція, комп'ютеризація обліку.

ANNOTATION

The thesis research is devoted to a comprehensive study of the economic essence of costs as an object of accounting, their classification, recognition principles, and their role in forming the cost of crop production. The study provides a detailed analysis of the financial and economic condition of the *****, including the efficiency of sunflower production, the organization of cost accounting, product output, and the methodology for determining production cost.

The assessment of the existing accounting system made it possible to identify problematic aspects and develop practical recommendations for its improvement. The research focuses on the implementation of international financial reporting standards, modern accounting approaches, and cost management techniques, which will enhance transparency, accuracy, and the effectiveness of managerial decision-making. The proposed measures also correspond to Ukraine's strategic direction toward integration with international enterprises and strengthening the competitiveness of the national agricultural sector.

Keywords: costs, production, control, accounting policy, cost price, calculation, accounting digitalization.

	ЗМІСТ	стор.
ВСТУП		7
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА		10
1.1. Економічна сутність витрат основного виробництва та їх класифікація		10
1.2. Світовий та вітчизняний досвід організації обліку виробництва олійних культур.		20
1.3. Методологічні та методичні основи дослідження обліку і контролю виробництва соняшнику		25
2. ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ У *****		30
2.1. Організаційно-економічна характеристика господарства		30
2.2. Аналіз ефективності виробництва соняшнику у господарстві		38
2.3. Організація системи первинного, синтетичного та аналітичного обліку виробництва соняшника		46
2.4. Методика обчислення собівартості продукції соняшнику		55
2.5. Система контролю виробництва соняшнику		63
3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКА		69
3.1. Облікова політика підприємства в контексті оптимізації витрат і результатів виробництва соняшнику		69
3.2. Стратегічні альтернативи розвитку виробництва соняшнику (SWOT-аналіз, позиціонування на ринку).		74
3.3. Використання сучасних інформаційних технологій в обліку та контролю витрат виробництва соняшнику.		82
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ		91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		94

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність обліку виробництва соняшнику зумовлена стратегічним значенням цієї культури для аграрного сектору України. Соняшник є провідною олійною культурою, що забезпечує продовольчу безпеку держави та формує вагому частку експортних надходжень. У проєкті Стратегії розвитку сільського господарства України до 2030 року одним із ключових пріоритетів визначено забезпечення суспільних потреб у високоякісних, безпечних та поживних продуктах харчування, у чому виробництво соняшнику відіграє особливу роль.

Навіть у воєнний період, коли різко зросли ціни на насіння, добрива, паливно-мастильні матеріали, логістичні послуги та сушіння урожаю, соняшник продовжує залишатися економічно привабливою культурою. Це пояснюється його відносно низькими витратами на гектар посівів, меншою потребою в азотних добривах і порівняно невибагливою технологією вирощування. Попри складні умови, Україна змогла експортувати 3,95 млн т соняшnikової олії, 3,8 млн. т шроту та 2,65 млн. т насіння, що підтверджує високий потенціал і стійкість галузі. Ефективне виробництво цієї технічної культури є важливим чинником досягнення стратегічної цілі щодо зміцнення стійкості аграрного сектору.

Соняшник посідає провідне місце серед олійних культур країни, тому контроль, планування та облік його виробництва мають вирішальне значення для забезпечення внутрішнього ринку якісною продукцією та зміцнення експортних позицій України. Значні коливання врожайності та цінової кон'юнктури обумовлюють необхідність точного обліку витрат, аналізу виробничих процесів і постійного моніторингу економічної ефективності, що дозволяє агровиробникам адаптуватися до нестабільних умов та зберігати конкурентоспроможність.

Системний облік дає змогу контролювати формування собівартості, оцінювати витрати на кожному етапі виробництва та визначати рівень

прибутковості культури, що є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та підвищення економічної результативності виробництва.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є поглиблення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо обліку витрат і виходу продукції соняшнику, а також підвищення ефективності його виробництва.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні **завдання**:

1. Розкрити сутність та інтеграцію принципів управлінського обліку в сучасних економічних умовах.
2. Дослідити теоретичні основи організації бухгалтерського обліку в сільському господарстві.
3. Проаналізувати світовий та вітчизняний досвід виробництва насіння соняшнику.
4. Надати економічну характеристику підприємства, що досліджується.
5. Висвітлити порядок організації первинного, аналітичного та синтетичного обліку витрат і виходу продукції соняшнику.
6. Розробити напрями удосконалення методики обліку витрат та результатів виробництва соняшнику.
7. Здійснити аналіз динаміки виробництва соняшнику в господарстві.
8. Оцінити економічну ефективність вирощування соняшнику.
9. Обґрунтувати шляхи підвищення ефективності виробництва продукції.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процеси формування обліку витрат і виходу продукції соняшнику, а також аналіз та підвищення ефективності його виробництва у ***** Винницької області.

Предметом дослідження виступають теоретичні та методичні підходи до організації обліку витрат на виробництво соняшнику, визначення виходу продукції та оцінювання ефективності вирощування насіння.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною основою роботи є законодавчі та нормативні акти, що регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку та аудиту витрат у сільському господарстві, наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, матеріали науково-практичних конференцій, періодичні видання, первинні та зведені дані бухгалтерського обліку біологічних перетворень, фінансова звітність і статистичні дані за 2012–2024 рр.

Наукова новизна. Наукова новизна дослідження полягає у подальшому розвитку підходів до визначення системи факторів, що впливають на рівень урожайності соняшнику, а також у вдосконаленні методики оцінювання ефективності виробництва в конкретних умовах господарювання.

Практичне значення. Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості впровадження запропонованих рекомендацій щодо вдосконалення організації й методики обліку, а також використання механізмів внутрішнього аудиту. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню достовірності та аналітичної цінності облікових даних, дозволить покращити управління витратами й підвищити ефективність виробництва соняшнику, забезпечуючи своєчасне отримання якісної інформації для прийняття управлінських рішень.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1.1. Економічна сутність витрат основного виробництва та їх класифікація

Для забезпечення ефективного функціонування підприємство використовує комплекс трудових, матеріальних та фінансових ресурсів. Витрати, пов'язані з біологічними перетвореннями біологічних активів, визнаються витратами основної діяльності та підлягають відображенню в бухгалтерському обліку відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [57]. Облік таких витрат організовується за окремими об'єктами – видами або групами біологічних активів, що забезпечує їх точне відображення та контроль.

Витрати являють собою вартість ресурсів, використаних підприємством для отримання економічних вигід або досягнення інших цілей діяльності. До їх складу входять матеріальні, трудові та інші ресурси, необхідні для виробництва продукції чи надання послуг. Матеріальні витрати, у свою чергу, поділяються на витрати на матеріали та на витрати, пов'язані з використанням обладнання. У системі бухгалтерського обліку витрати класифікують за видами діяльності на виробничі, операційні та інші, що схематично представлено на рисунку 1.1.

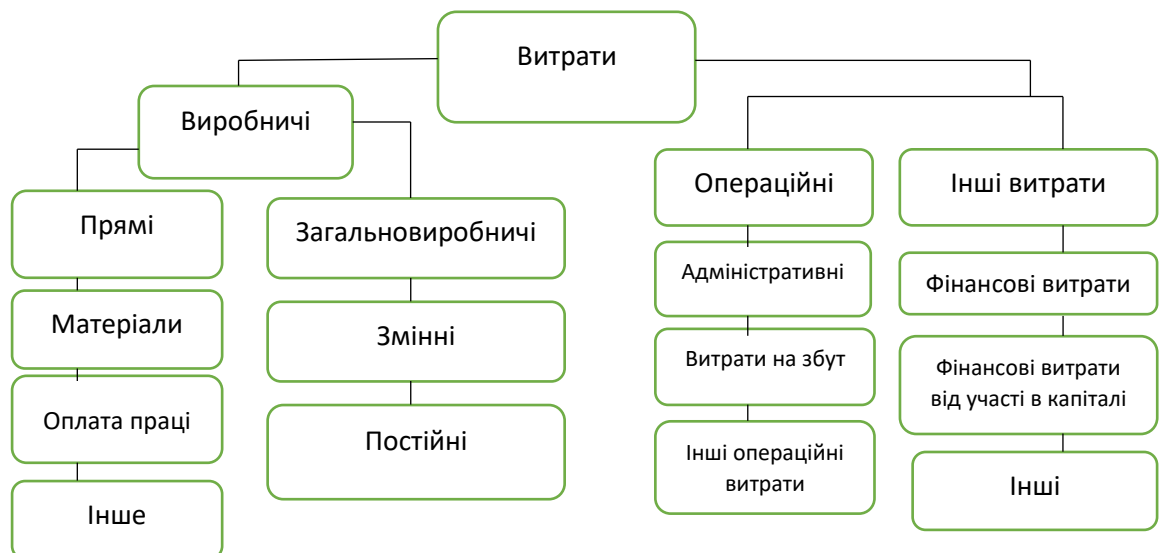

Рис. 1.1 Класифікація витрат

Витрати на виробництво формують виробничу собівартість продукції, тоді як сукупність витрат на її виготовлення та збут визначає повну собівартість готової продукції. За своєю економічною сутністю витрати на виробництво відображають сукупність затрат живої та уречевленої праці, необхідної для здійснення поточної виробничої діяльності підприємства. У натурально-речовому вимірі вони становлять спожиту частину матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Витрати на виробництво валової продукції (або її собівартість) характеризують обсяг поточних витрат підприємства за певний період — рік, квартал чи місяць — на виготовлення промислової продукції, виконання робіт або надання послуг.

Основною метою обліку собівартості є своєчасне, повне та достовірне визначення фактичних витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції, а також калькулювання собівартості окремих її видів і загального обсягу виробленої продукції. Облік забезпечує контроль за раціональним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Інформація про витрати використовується для оцінки та аналізу виконання планових показників, визначення результатів діяльності окремих структурних підрозділів і підприємства загалом, а також для оцінювання ефективності організаційно-технічних заходів, спрямованих на удосконалення та розвиток виробництва. Вона є основою для планово-економічних та аналітичних розрахунків. Тому важливо забезпечити повне зіставлення планових та звітних даних щодо складу й класифікації витрат, об'єктів і одиниць калькулювання, а також методів розподілу витрат між періодами.

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» [56], витрати визначаються як зменшення економічних вигід унаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань, що зумовлює зниження власного капіталу підприємства (за винятком операцій, пов'язаних із вилученням чи розподілом капіталу власниками).

Поняття «витрати» має широке та багатогранне застосування. Як зазначає Дерій В. А. у монографії «Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю»[14], одним із перших теоретиків, що здійснив класифікацію витрат, був Ф. Кене, який поділив їх на інвестиційні (капітальні) та поточні витрати, пов'язані з виробництвом і торгівлею. У традиційному економічному розумінні витрати розглядають як «середні суспільні витрати на одиницю продукції, тобто ті витрати, яких потребувало виготовлення одиниці продукції на середньому підприємстві або які становлять середній рівень витрат у галузі».

Для з'ясування змісту категорії «витрати» доцільно врахувати й мовні особливості. Так, англomовний термін *cost* одночасно означає «собівартість», «вартість», «витрати» та «затрати». У вітчизняній нормативно-правовій базі поняття «витрати» пов'язується також з етапами руху та використання ресурсів у межах організаційного циклу підприємства. Різноманітність підходів до трактування дефініції «витрати» відображено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Трактування поняття «витрати»

Автор	Визначення витрат
А. Дмитренко [15, с. 196]	Витрати – це виражені в грошовій формі поточні витрати трудових, матеріальних, фінансових і інших видів ресурсів на виробництво продукції.
М. Грещак [13, с. 37]	Витрати – це обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому вимірі для досягнення певної мети – це витрати підприємства.
А. Мовчанюк [36, с. 115]	Витрати – це грошове вираження використання виробничих ресурсів, у результаті якого здійснюється виробництво і реалізація продукції.
Г. Козаченко [26, с. 131]	Витрати – це загальноекономічна категорія, яка характеризує використання різних речовин та сил природи в процесі господарювання.
Є. Овчаренко [49, с. 43]	Витрати підприємства формуються в процесі використання ресурсів при здійсненні певної його діяльності. Вони мають цільову спрямованість.
М. Скрипник [78]	Витрати – це грошова оцінка вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів на виробництво та реалізацію за певний період часу.
Ю. С. Цал-Цалко [80, с. 205]	Витрати – це спожиті затрати, тобто збільшення зобов'язань чи зменшення активів у процесі поточної діяльності для отримання доходу (фінансового результату) звітного періоду.

Як свідчать дані таблиці 1.1, більшість науковців розглядають витрати як сукупність вартості спожитих матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, використання яких зумовлене умовами господарської діяльності. При цьому під операційними витратами економісти зазвичай розуміють суму ресурсів, що споживаються за найбільш раціонального варіанту їх використання. Ми поділяємо позицію, згідно з якою витрати операційної діяльності слід трактувати як витрати, що виникають виключно у зв'язку з основною діяльністю підприємства — спрямованою на виробництво або реалізацію продукції, товарів, робіт чи послуг, які формують основну частку його доходу, — а також операціями, що забезпечують або супроводжують цю діяльність.

Для глибшого розкриття змісту дефініції «витрати» та виявлення особливостей трактування цієї категорії у різних суб'єктів господарювання доцільно дослідити витрати залежно від місця їх виникнення, функціонального призначення та ролі у забезпеченні ефективності діяльності підприємства. Відправною точкою такого аналізу є розмежування понять «витрати» та «затрати».

Вивчення нормативно-правових актів [56, 62] показує, що законодавство використовує обидва терміни паралельно. Так, поняття «затрати» застосовується переважно у внутрішньогосподарському обліку для характеристики фактичного використання ресурсів, тоді як термін «витрати» визначається як зменшення активів або збільшення зобов'язань, що зумовлює скорочення власного капіталу підприємства [56].

Вороніна В. та Рудич Л. [35] зазначають, що у Плані рахунків бухгалтерського обліку [52] назви рахунків класів 8 і 9 містять термін «витрати», тоді як у П(С)БО 16 «Витрати» [56] у пунктах 21 та 22 використовується вже термін «матеріальні затрати». Водночас у формі № 2 «Звіт про фінансові результати», розробленій відповідно до П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» [55], рядок 2500 також має назву «Матеріальні

затрати». Це свідчить про певну термінологічну неоднозначність на рівні стандартів бухгалтерського обліку.

Цветкова Н. у праці «Сучасна організація обліку та складання звітності для прийняття управлінських рішень» [81, с. 22] посиляється на німецьких дослідників Н. Бартелса та Й. Фішера, які пропонують чітке розмежування цих понять у системі обліку: термін «затрати» (Aufwand) відноситься до фінансового обліку, а «витрати» (Kosten) — до обліку доходів і витрат. Зміст кожної з цих категорій подано на рисунку 1.2., де:

1. нейтральні затрати — позареалізаційні, податкові, орендні платежі, витрати, що не пов'язані з виробництвом або не відповідають звітному періоду (надзвичайні події, результати реалізації необоротних активів за ціною, що відрізняється від балансової тощо);
2. основні витрати (цільові затрати) — витрати на сировину, матеріали, оплату праці;
3. калькуляційні затрати — витрати, що відображають інші рівні оцінювання (калькуляційна амортизація, ризики тощо);
4. додаткові затрати — адміністративні та інші накладні витрати.

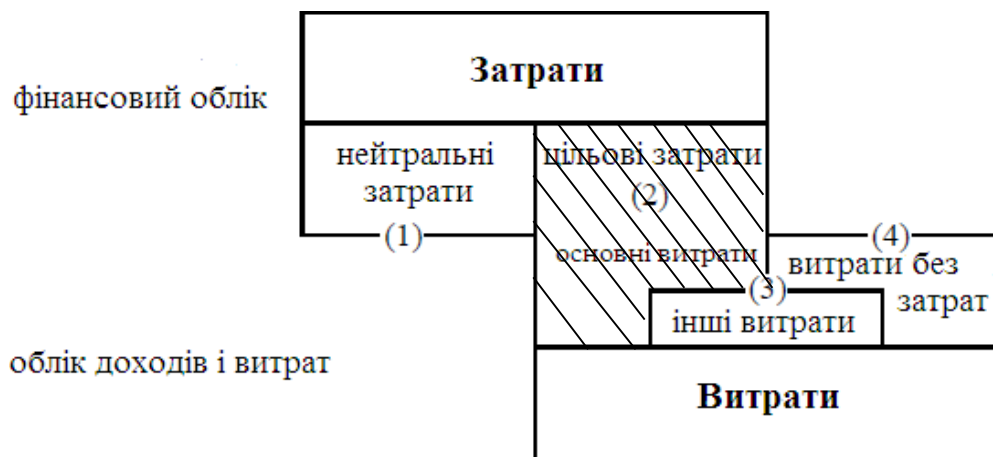

Рис. 1.2 Поєднання затрат і витрат

Узагальнюючи викладені підходи, цілком обґрунтованою видається позиція В. А. Дерія [14], який пропонує застосовувати категорію «затрати» виключно щодо конкретних видів виробничих ресурсів. Йдеться про

матеріальні витрати, що можуть бути виміряні в натуральних показниках (одиницях, кілограмах, тонах тощо), а також про витрати реальних грошових коштів, необхідних для придбання товарно-матеріальних цінностей. Такий підхід дозволяє точніше відобразити фактичне споживання ресурсів у процесі виробництва.

Іншими словами, «затрати» характеризують безпосереднє використання ресурсів у виробничому процесі, тоді як «витрати» відображають втрату сукупних економічних вигід підприємства. Це означає, що одна й та сама сукупність затрат може багаторазово трансформуватися у ресурси й знову у затрати на різних стадіях виробничого циклу — доти, доки вони остаточно не будуть визнані витратами у бухгалтерському обліку. Такий підхід наочно демонструє принципову відмінність між зазначеними категоріями та обмежує можливість їх трактування як синонімів.

Попри відсутність чіткої межі між поняттями «затрати» і «витрати» як у наукових джерелах, так і в чинній нормативно-правовій базі України, їх коректне розмежування має важливе практичне значення. Воно забезпечує точність формування інформації про діяльність підприємства, необхідної для правильного визначення фінансових результатів та прийняття ефективних управлінських рішень.

Відповідно до пункту 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [29], витрати характеризуються як «зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які приводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками)». Податковий кодекс України [53] також визначає витрати як суму будь-яких витрат у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, що здійснюються з метою провадження господарської діяльності та призводять до зменшення економічних вигід.

Сучасна ринкова система управління витратами орієнтована на досягнення максимального кінцевого результату діяльності підприємства. Вона передбачає поділ облікової інформації за двома ключовими напрямками:

інформацією для фінансового обліку, що відображає економічні результати діяльності, та інформацією для управлінського обліку, яка забезпечує контролювання, планування й оптимізацію витрат у процесі прийняття управлінських рішень (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Місце бухгалтерського обліку в системі управління витратами підприємства

Перший напрям формування інформації у системі обліку — це фінансовий облік, функцією якого є відображення фактичних витрат, обсягів виробленої продукції та фінансових результатів у розрізі основних видів діяльності підприємства: операційної, інвестиційної та фінансової. Саме фінансовий облік забезпечує зовнішніх користувачів достовірними даними про економічний стан підприємства, формуванням показників його прибутковості та загальною оцінкою ефективності господарської діяльності.

Другий напрям — управлінський облік, який спрямований на вирішення внутрішніх управлінських завдань і слугує інформаційною базою для оперативного планування, аналізу та контролю витрат. Для підприємств — виробників зернових культур він відіграє ключову роль, оскільки дає

можливість зіставляти витрати, обсяг виробництва та результати діяльності в розрізі окремих видів продукції, «центрів відповідальності», виробничих сегментів, технологічних процесів тощо. Такий підхід дозволяє виявляти відхилення, оцінювати ефективність використання ресурсів і приймати економічно обґрунтовані рішення щодо оптимізації витрат.

Разом з тим, для цілей ефективного управління витратами необхідно коректно визначати об'єкт обліку витрат виробництва. Під ним варто розуміти сукупність фактично здійснених витрат, згрупованих за певними класифікаційними ознаками, що дає можливість формувати показники повної та неповної собівартості продукції, а також складати кошторис у межах системи бюджетування. Об'єктами такого обліку можуть виступати структурний підрозділ, технологічний переділ, окреме виробниче замовлення або інший елемент діяльності, за яким здійснюється контроль ресурсів та відповідальність за їх використання (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Об'єкти бухгалтерського обліку витрат
Джерело: Складено автором на основі [45]

Структура виробничих витрат за об'єктами обліку безпосередньо залежить від їх класифікації, оскільки саме вона визначає підхід до формування методики, організації та аналітичного забезпечення облікового процесу. Тому важливим аспектом дослідження сутності витрат є ґрунтовний аналіз критеріїв їх класифікації. У таблиці 1.2 представлено основні

класифікаційні ознаки витрат підприємства, що дозволяють систематизувати їх за змістом, економічною роллю, функціональним призначенням, поведінкою та іншими характеристиками.

Як свідчать дані таблиці 1.2, з позицій підвищення результативності управління ключовим об'єктом уваги мають бути саме витрати виробництва. Вони формують найбільшу частку загальних витрат підприємства, забезпечують інформацію про рівень ресурсомісткості виробничого процесу та дозволяють оцінити ефективність використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Крім того, виробничі витрати найбільш повно відображають усі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства, що робить їх базовим елементом для економічного аналізу, планування та прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1.2

Класифікація витрат підприємства за основними ознаками

Ознака класифікації	Елементи класифікації
1	2
За економічним змістом	1. Матеріальні витрати. 2. Витрати на оплату праці. 3. Відрахування на соціальні потреби. 4. Амортизація. 5. Інші витрати
За напрямом діяльності підприємства	1. Промислова. 2. Транспортна. 3. Комерційна
За ступенем залежності від обсягів виробництва	1. Умовно-змінні витрати (залежать від обсягу виробництва). 2. Умовно-постійні (не залежать від обсягу виробництва або змінюються непропорційно зміні обсягу виробництва)
За способом віднесення на собівартість одиниці продукції, робіт, послуг	1. Прямі, безпосередньо відносяться на собівартість продукції. 2. Непрямі, опосередковано належать до собівартості продукції
За статтями калькуляції	1. Сировина і матеріали. 2. Куплені вироби, напівфабрикати і послуги виробничого характеру сторонніх організацій. 3. Паливо та енергія на технологічні цілі. 4. Заробітна плата робітників.

Продовження табл.1.2

1	2
	5. Відрахування на соціальні потреби. 6. Витрати на підготовку й освоєння виробництва. 7. Загальновиробничі витрати. 8. Загальногосподарські витрати. 9. Втрати від браку продукції. 10. Інші виробничі витрати. 11. Витрати, пов'язані з продажем продукції
За складом витрат	1. Прості (одно елементні). 2. Комплексні (складні)
За відношенням до технологічного процесу	1. Основні. 2. Накладні (витрати на організацію виробництва та управління).
Стосовно процесу виробництва	1. Витрати предметів праці. 2. Витрати засобів праці. 3. Витрати живої праці
За участю в процесі виробництва	1. Витрати виробничі. 2. Витрати на реалізацію продукції (комерційні)
За періодичністю виникнення	1. Одноразові. 2. Поточні 3. Періодичні
За процесом планування	1. Заплановані. 2. Незаплановані
За ступенем готовності продукції	1. Витрати па готову продукцію (роботи, послуги). 2. Витрати в незавершеному виробництві
За об'єктом управління	1. Витрати за географічними сегментам. 2. Витрати в місцях їх виникнення. 3. Витрати в центрах витрат. 4. Витрати в центрах відповідальності
За періодом	1. Витрати майбутніх періодів (відкладені витрати). 2. Зарезервовані витрати
За функцією управління	1. виробництво 2. Маркетинг, матеріально-технічне забезпечення, збут.

Джерело: Складено автором на основі [38]

Отже, формування системи управлінського обліку та проведення аналізу витрат значною мірою визначаються низкою ключових факторів, які зумовлюють специфіку організації облікових процесів на підприємстві.

До загально організаційних факторів належать вид економічної діяльності, галузева та підгалузева належність підприємства, а також особливості його організаційної структури. Саме ці характеристики визначають підходи до побудови облікової системи, рівень її деталізації та обсяг аналітичної інформації, необхідної для управління.

Технологічні фактори пов'язані з характером технологічного процесу, організаційними особливостями виробництва та специфікою виготовлюваної продукції. Вони визначають перелік і структуру витрат, методи їх групування, порядок розподілу непрямих витрат та способи калькулювання собівартості.

Важливу роль відіграє також характеристика використовуваної сировини. Якщо сировина має комплексний характер і з одного її виду виготовляється декілька видів продукції, це зумовлює необхідність застосування специфічних методів обліку та розподілу витрат між основною, побічною та супутньою продукцією.

Крім того, на систему управлінського обліку впливають загальногалузеві фактори, зокрема сезонність виробництва, характерна для сільського господарства. Сезонні коливання суттєво ускладнюють планування, облік і контроль витрат, а також потребують формування спеціальних резервів та коригування бюджетів.

1.2. Світовий та вітчизняний досвід організації обліку виробництва олійних культур

Актуальні питання раціоналізації обліку та контролю виробництва соняшнику охоплюють удосконалення методичних підходів до обліку витрат, підвищення результативності контролю за використанням виробничих ресурсів, оптимізацію сівозмін, а також запровадження сучасних аналітичних інструментів, що забезпечують ефективне управління аграрним виробництвом.

Стратегічним пріоритетом розвитку аграрного сектору України є розширення виробництва олійних культур, які посідають ключове місце серед джерел формування прибутковості сільськогосподарських підприємств. Олійні культури не лише відіграють значну роль у забезпеченні продовольчої безпеки, а й слугують важливою сировиною для переробної промисловості та джерелом високобілкових кормів для тваринництва.

Глобальний попит на олійні культури та продукти їх переробки стабільно зростає. Це пояснюється змінами у структурі харчування населення, зростанням популярності рослинних жирів, а також розширенням виробництва біопалива на основі рослинних олій. Відтак саме соняшник, як провідна олійна культура України, залишається одним із найважливіших об'єктів аграрного виробництва. Він вирізняється високою рентабельністю у всіх ґрунтово-кліматичних зонах країни та забезпечує максимальний вихід олії з одиниці площі.

Це зумовлює високу актуальність дослідження тенденцій, ефективності та перспектив розвитку виробництва соняшнику.

Аналітичні дані підтверджують стійке зростання його виробництва:

- За даними FAOSTAT, площі під посівами соняшнику в Україні збільшилися на 49% у 2010–2023 рр., що є одним із найвищих темпів приросту в Європі.
- Середня врожайність соняшнику коливається в межах 2,3–2,5 т/га, тоді як у країнах ЄС вона становить 3–3,5 т/га, що свідчить про наявність суттєвого потенціалу підвищення продуктивності.
- У 2023 році валовий збір насіння соняшнику в Україні перевищив 16 млн. тонн, забезпечивши країні провідні позиції на світовому ринку.

Світовий ринок олійних культур також демонструє позитивну динаміку. Для нього характерні скорочення кінцевих залишків, високі темпи споживання та відносно повільніше зростання виробництва. Зокрема, у 2017–2019 рр.:

- виробництво олійних культур зросло з 576,1 до 593,7 млн т (+3%),

- споживання збільшилося з 553,9 до 597,6 млн т (+7,9%),
- експорт зріс на 9,3%, що є найвищим темпом серед ключових показників (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Світовий баланс виробництва і споживання олійних культур*, млн. т

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміни, %
Початкові запаси	92,1	110,1	107,1	116,4
Виробництво	576,1	572,8	593,7	103
Імпорт	166,4	175,6	183,2	110,1
Споживання: внутрішнє	553,9	576,3	597,6	107,9
виробниче	41,9	43,4	44,4	105,9
Експорт	170,6	175,1	186,4	109,3
Залишки	110,1	107,1	100,1	90,9

* Розраховано за даними Української зернової асоціації (УЗА).

Аналіз світового виробництва олійних культур свідчить про різноспрямовані тенденції у розвитку окремих культур. Так, виробництво сої зросло з 19,8 млн т у 2022 р. до 343,8 млн т у 2024 р., при цьому частка української сої в загальному обсязі виробництва залишалася невеликою — 1,3%. Виробництво соняшнику за аналогічний період збільшилося на 30%, з 39,4 млн т у 2022 р. до 51,2 млн т у 2024 р., а частка українського соняшнику на світовому ринку становила 28,3%, що підтверджує провідну роль України у глобальному виробництві цієї культури.

У той же час світове виробництво ріпаку знизилося на 4,5%, з 71,4 млн. т до 68,2 млн т, проте частка українського ріпаку за цей період збільшилася до 4,8% (табл. 1.4). Така динаміка свідчить про значний потенціал України у світовому виробництві соняшнику та ріпаку і підкреслює необхідність оптимізації обліку і контролю за виробництвом олійних культур для підвищення ефективності аграрного сектору.

Тенденції виробництва олійних культур у світі та в Україні мають спільні позитивні напрямки щодо соняшнику та сої, проте відзначаються істотні відмінності стосовно ріпаку. У той час як світове виробництво ріпаку

Таблиця 1.4

Динаміка світового виробництва олійних культур і частка України*

Показник		2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміни, %
		млн т	%	млн т	%	млн т	%	
Соняшник:	у	39,4	100	43,3	100	51,2	100	129,9
світі								
в Україні		10,2	25,9	13,5	31,2	14,5	28,3	142,2
Ріпак:								
у світі		71,4	100	67,2	100	68,2	100	95,5
в Україні		2,2	3	1,2	1,8	3,3	4,8	218,2
Соя:								
у світі		319,8	100	330,4	100	343,8	100	107,6
в Україні		3,9	1,2	4,0	1,2	4	1,3	102,5

* Розраховано за даними Інформагентства (ІА) «АПК-інформ

демонструє скорочення, темпи нарощування його виробництва в Україні зростають.

Важливо відзначити, що протягом періоду дослідження темпи виробництва соняшнику в Україні значно перевищили середні світові показники, що свідчить про провідну роль країни на світовому ринку цієї олійної культури та про високий потенціал для подальшого розвитку галузі. Для наочності оцінки глобальної кон'юнктури ринку соняшнику в сезоні 2024/25 представлено відповідну структурну схему на рис. 1.5, яка демонструє основні виробничі, експортні та споживчі тенденції на світовому ринку.

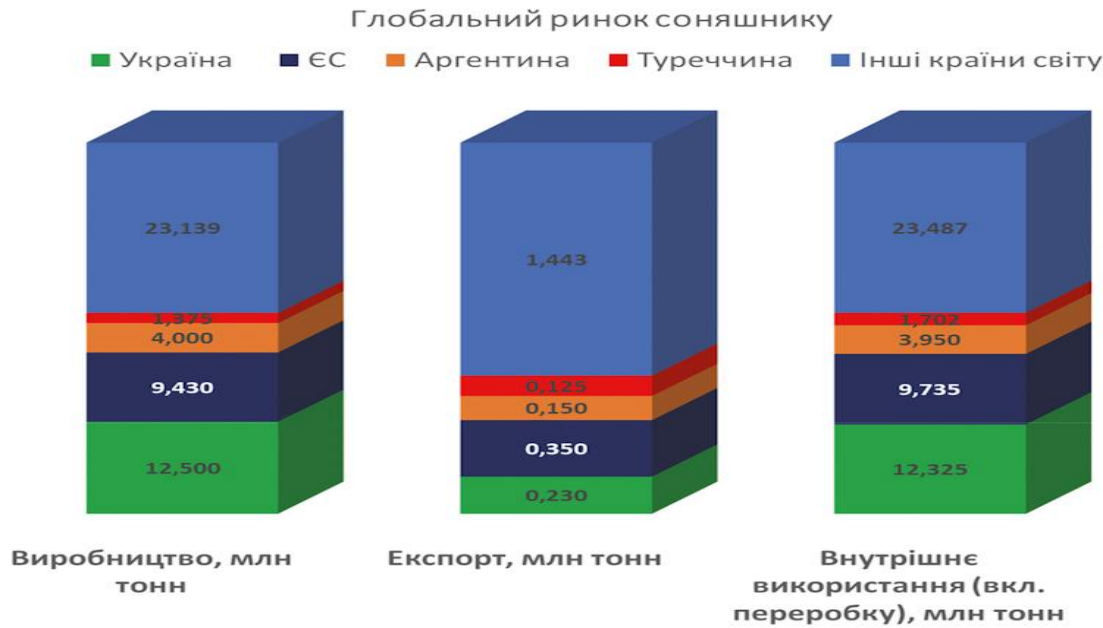

Рис. 1.5. Глобальна кон'юнктура ринку соняшнику в сезоні 2024/2025
Джерело. Складено за даними аналізу інформації USDA Oilseeds: World Markets and Trade

Таблиця 1.5

Порівняльна таблиця IAS 41 «Agriculture» і П(С)БО 30 «Біологічні активи»

Критерій	IAS 41 «Agriculture» (IFRS)	П(С)БО 30 «Біологічні активи» (Україна)
Об'єкт регулювання	Біологічні активи (рослини, тварини) та сільськогосподарська продукція на момент збору	Біологічні активи та продукція рослинництва/тваринництва
Оцінка активів	Справедлива вартість мінус витрати на продаж	Справедлива вартість, але якщо її неможливо визначити — собівартість мінус амортизація
Визнання змін вартості	Прибутки/збитки від зміни справедливої вартості визнаються у звіті про фінансові результати	Аналогічно, але часто застосовується історична собівартість через складність визначення справедливої вартості
Продукція після збору	Оцінюється за справедливою вартістю і далі обліковується за IAS 2 «Запаси»	Оцінюється за справедливою вартістю або собівартістю, далі обліковується як запаси за П(С)БО 9 «Запаси»
Методологія	Орієнтація на інвесторів, прозорість для міжнародних ринків	Орієнтація на внутрішній контроль та відповідність українському законодавству
Автоматизація та практика	Використання ERP-систем, інтегрована звітність (фінансова + нефінансова)	Використання локальних програм («1С:Бухгалтерія», «М.Е.Дос»), фінансова звітність окремо від управлінської
Сфера застосування	Великі аграрні корпорації, міжнародні компанії	Сільськогосподарські підприємства різних форм власності, фермерські господарства
Гнучкість	Висока — допускає оцінку за справедливою вартістю навіть для незавершених посівів	Обмежена — часто застосовується собівартісний підхід через нестабільність ринку

Джерело: Складено автором на основі [42]

Світовий досвід організації обліку виробництва олійних культур характеризується широким застосуванням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, високим рівнем автоматизації облікових процесів та інтегрованою системою звітності, яка поєднує фінансові, управлінські та виробничі показники.

Вітчизняна практика, у свою чергу, орієнтована на положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), методичні рекомендації НААН України, а також досвід конкретних аграрних підприємств. В останні роки спостерігається поступовий перехід до цифрових систем обліку, що дозволяє оптимізувати процеси збору та обробки інформації.

Поєднання міжнародних та вітчизняних підходів забезпечує українським господарствам підвищення прозорості обліку, ефективності використання ресурсів та зміцнення конкурентоспроможності на світовому ринку олійних культур.

1.3. Методологічні та методичні основи дослідження обліку і контролю виробництва соняшнику

Будь-яке наукове дослідження набуває повної наукової та практичної значущості лише за умови ґрунтовної методологічної основи. Методологія науки – це сукупність конкретних методів, принципів і прийомів, які визначають фундаментальні засади пізнання певної сфери об'єктивної дійсності та застосовуються для глибокого розуміння процесів і явищ, що становлять об'єкт дослідження.

У свою чергу, методологія наукового дослідження охоплює комплекс методів, принципів і прийомів, що дозволяють дослідникам системно вивчати об'єкти, їх взаємозв'язки та закономірності. Вона включає не лише інструментарій науки, у рамках якої проводиться дослідження, але й методи, запозичені з інших галузей – від філософії до прикладних спеціальних дисциплін [48, с.88].

Для того щоб наукове дослідження мало наукову новизну та практичне значення, необхідно, щоб застосовувані методи дозволяли вивчати малодосліджені або зовсім невідомі процеси і явища, а отримані результати становили інтерес для науки і практики. Метод у цьому контексті

розглядається як спосіб досягнення визначеної мети дослідником, забезпечуючи отримання певного результату (рис.1.6).

Специфіка досліджень у сфері аграрної економіки визначає низку відмінностей від технічних і природничих галузей. По-перше, об'єкти дослідження ускладнені й багатогранні: їх сутність та прояви не завжди гармонійно узгоджуються, а унікальність багатьох явищ ускладнює проведення експериментальних досліджень. Тут особливу роль відіграє просторово-часова детермінація об'єкта, що визначає контекст його аналізу.

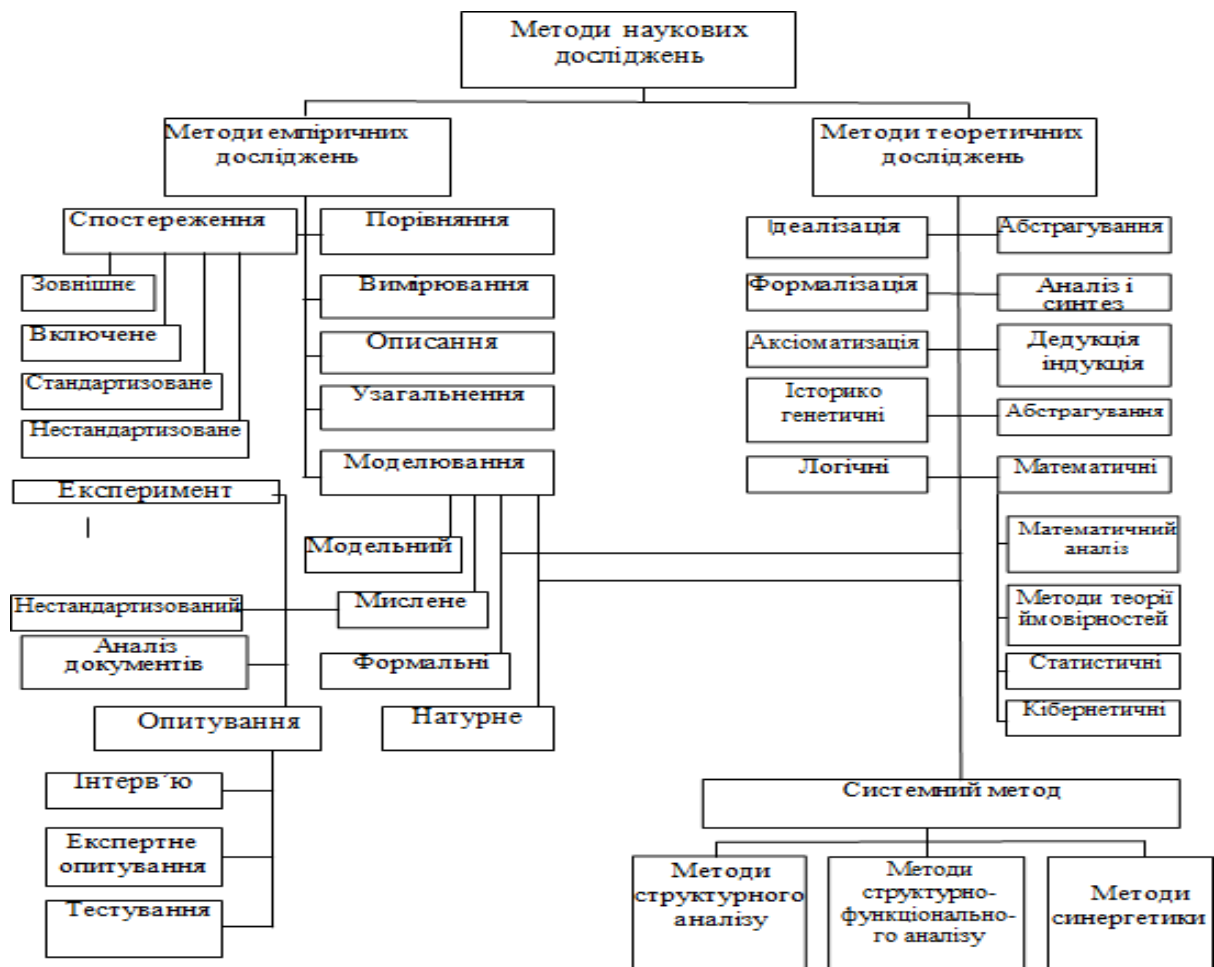

Рис. 1.6 Методи наукових досліджень

По-друге, предмет дослідження у аграрній економіці, формуючись на основі об'єкта, концентрує в собі найбільш значущі властивості об'єкта і дозволяє системно оцінити ключові аспекти економічних процесів. Водночас

предмет дослідження залишається частковим і конкретизованим відносно об'єкта, що забезпечує практичну застосовність отриманих результатів.

Таким чином, методологія наукового дослідження в аграрній економіці поєднує універсальні методи науки з урахуванням специфіки господарської діяльності, складності об'єктів та обмежень експериментальної перевірки, що дозволяє отримувати обґрунтовані наукові та практичні висновки.

По-третє, високий рівень абстрактності знань у сфері економіки сільського господарства створює певні труднощі у формулюванні теми, визначенні наукової проблематики та цілей дипломного дослідження. Саме від цих аспектів залежить коректне визначення назви наукового дослідження та предмету аналізу. Ступінь значущості економічних проблем і неоднозначність об'єктів та предметів дослідження повинні враховувати їхню роль у суспільному житті, зокрема такі характеристики, як масштабність, стабільність і новизна.

Ці три чинники визначають доцільність застосування конкретних методів у дослідницькому процесі в галузі економіки сільського господарства, що передбачає ретельний відбір і кваліфіковане використання як загальнонаукових методів, так і спеціальних методів дослідження.

Найхарактернішими методами для дослідження економічних процесів у аграрному господарстві є:

- метод економічної статистики;
- спеціалізований тематичний метод;
- метод побудови розрахунків;
- балансовий метод;
- метод коригування;
- економіко-математичний метод;
- метод експерименту;
- метод моделювання;
- метод порівняння;

- метод групування;
- метод графів.

Особливе місце займають методи бухгалтерського обліку, які являють собою сукупність способів і прийомів, що дозволяють відображати господарську діяльність підприємств у системі обліку. На рисунку 1.7 представлено схематичний приклад методу, який є специфічним лише для бухгалтерського обліку та ілюструє принцип його застосування в практичній діяльності підприємства.

Рис.1.7 Складові методу бухгалтерського обліку
Джерело: Складено автором на основі [48]

Документування – це процес первинного фіксування та відображення господарських операцій у бухгалтерських документах (рахунках-фактурах, накладних, чеках, замовленнях тощо). Воно є початковим і невід’ємним етапом бухгалтерського процесу, без якого ведення обліку було б неможливим. Кожна операція оформлюється у відповідності до встановлених правил, що надає їй юридичної сили.

Інвентаризація – метод перевірки достовірності даних бухгалтерського обліку. Виконується шляхом опису, підрахунку, вимірювання, зважування та

оцінки залишків речових і фінансових ресурсів. Мета інвентаризації – визначити фактичну наявність і стан майна підприємства та зіставити його з даними обліку.

Оцінка – спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку. За допомогою оцінок фізичні та трудові характеристики господарських засобів перетворюються на вартість. В обліку об'єкти оцінюються здебільшого за фактичною собівартістю (первісною вартістю) створення або придбання.

Калькуляція – метод визначення собівартості продукції, робіт або послуг. Суть методу полягає у обґрунтуванні, визначенні та розподілі витрат, що належать до конкретного об'єкта калькуляції (виробу, процесу, замовлення).

Бухгалтерські рахунки – спосіб групування однорідних об'єктів обліку. Рахунки функціонують як локальні інформаційні системи, що відображають стан і рух коштів, джерела фінансування та господарські процеси.

Подвійний запис – метод відображення господарських операцій на рахунках, який передбачає одночасне відображення суми по дебету одного рахунку та кредиту іншого.

Баланс – спосіб узагальнення даних бухгалтерського обліку та результатів подвійного запису. Баланс відображає склад майна підприємства за видами і джерелами формування, що використовується для оцінки фінансового стану та ліквідності підприємства.

Бухгалтерська звітність – метод остаточного узагальнення та підсумку показників за звітний період. Вона являє собою впорядковану систему економічних даних, що характеризують господарську діяльність підприємства, формується на основі рахунків бухгалтерського обліку та певної системи групування [27, с.56].

2. ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ У *****

2.1. Організаційно-економічна характеристика господарства

***** спеціалізується на виробництві рослинницької продукції і розташоване в ***** . Господарство зареєстроване за кодом ***** та має статус юридичної особи. Воно належить до категорії мікропідприємств, а його основний вид економічної діяльності (КВЕД 01.11) – вирощування зернових та технічних культур.

Керівником господарства є *****, який відповідно до статуту має право на 100% голосу в органі управління юридичної особи.

Організаційна структура господарства перебуває у процесі постійного вдосконалення, що забезпечує розвиток основного, допоміжного та обслуговуючого виробництва (схема наведена на рис. 2.1). Основним завданням голови господарства є збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, ефективне вирішення соціальних питань та оновлення основних фондів за рахунок прибутку від основної та допоміжної діяльності.

Основним результатом діяльності господарства є виробництво насіння соняшнику та сої, для чого ключовим ресурсом є рілля. Саме тому важливо здійснити аналіз наявності земельних ресурсів та ефективності їх використання (табл. 2.1).

***** у процесі виробництва продукції рослинництва використовує виключно власні сільськогосподарські угіддя, загальна площа яких становить 37,13 га, з них 100% — рілля. Протягом трьох аналізованих років площа земельних угідь залишалася

Таблиця 2.1

Наявність сільськогосподарських угідь, ефективність їх використання та проведення основних агротехнічних робіт в *****

Показник	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. в % до 2022р.
Сільськогосподарські угіддя, га	37,14	37,14	37,14	100
в т.ч. взяті в оренду, га	-	-	-	-
Рілля, га	37,14	37,14	37,14	100
Рівень розораності,%	100	100	100	-
Одержано прибутку на 1га ріллі, грн	40,5	164,4	2709,5	у 67,2 раз
Проведення зяблевої оранки ґрунту, га	37,14	37,14	37,14	100

Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

стабільною, що свідчить про сталість земельного фонду та відсутність розширення чи скорочення земельного банку.

У 2024 році господарство отримало 2709,4 грн прибутку з 1 га ріллі, що у 67,1 рази більше порівняно з початком досліджуваного періоду. Така динаміка вказує на значне підвищення ефективності використання землі та результативність управлінських рішень щодо структури посівів і технології виробництва.

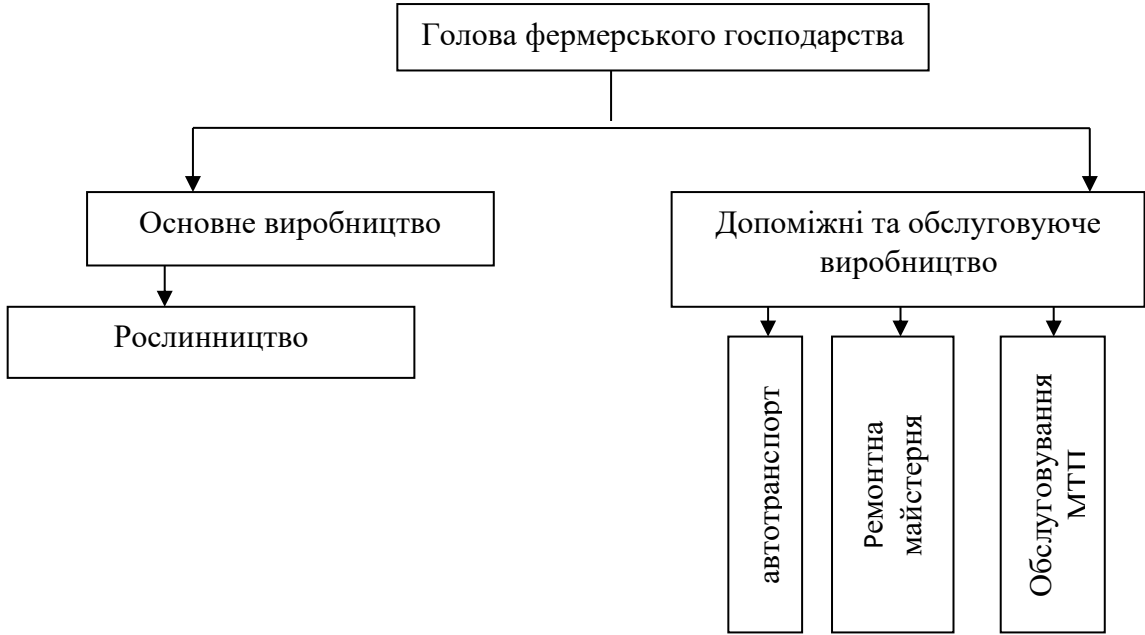

Рис.2.1 Організаційна структура *****

Розглянемо структуру посівних площ. Посівні площі господарства зайняті соняшником та соєю (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Використання посівних площ в *****

Показник	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. в % до 2022р.
	га	%	га	%	га	%	
Соняшник	37,14	100	27,14	73,2	15,42	41,6	41,6
Соя	-	-	10,0	27,0	21,73	48,6	-
Культури сільськогосподарські - всього	37,14	100	37,14	100	37,14	100	100

Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

Аналіз структури посівних площ фермерського господарства свідчить про суттєві зміни у виборі культур протягом досліджуваного періоду. У 2022 році всі наявні посівні площі були повністю зайняті соняшником. У 2023 році господарство розпочало диверсифікацію виробництва, виділивши 10 га під посіви сої. Ця тенденція посилилася у 2024 році, коли площі під соєю було збільшено до 21,73 га.

У результаті площі, зайняті соняшником, скоротилися на 58,5% порівняно з базовим періодом. Таким чином, у структурі посівів 2024 року домінуючою культурою стала соя, частка якої становила 48,6% (рис. 2.2). Це свідчить про переорієнтацію підприємства на більш рентабельні та перспективні культури, що відповідає сучасним тенденціям аграрного виробництва.

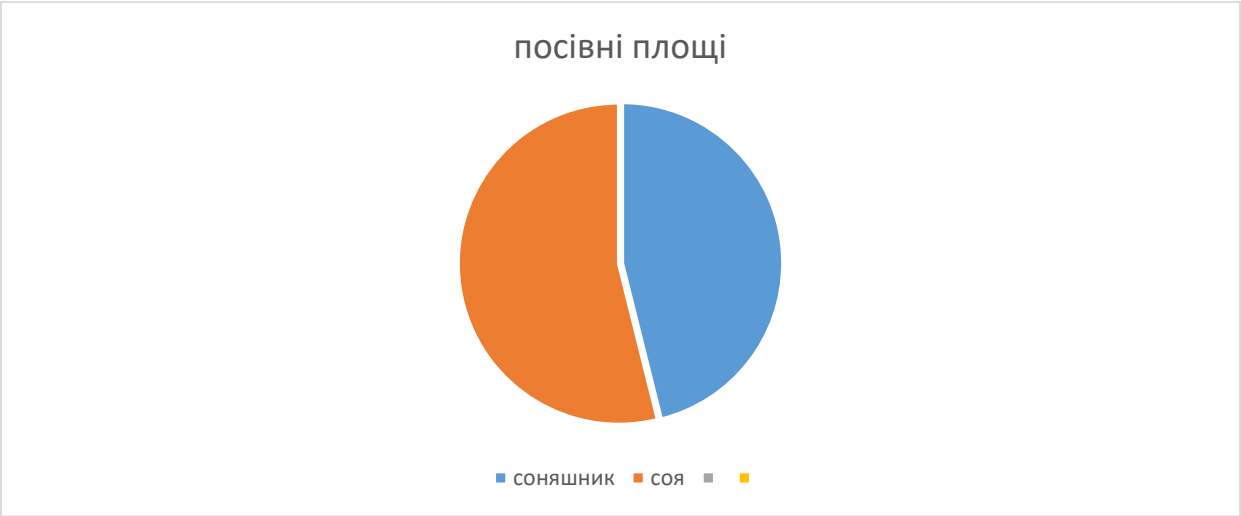

Рис. 2.2. Структура посівних площ в ***** (2024р.)

Для здійснення обробітку ґрунту та забезпечення виробництва рослинницької продукції підприємство повинно володіти необхідними основними засобами. Саме вони забезпечують технологічний процес вирощування культур, впливають на продуктивність праці та ефективність виробництва. З метою оцінки забезпеченості ***** матеріально-технічними ресурсами, а також визначення їх технічного стану та рівня ефективності використання, було проаналізовано показники наявності, руху та експлуатації основних засобів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Вартість та знос основних засобів *****

Показник	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. в % до 2022р.
Вартість основних засобів, тис. грн.	263	240	302	115,0
Знос, тис. грн	21	44	102	у 5,2 раз
Коефіцієнт зносу	0,08	18,1	0,34	0,27
Вартість основних засобів на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	7056,4	6436,9	8106,7	115,0

Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

Фермерське господарство використовує для виконання робіт у рослинництві застарілий парк техніки, що характеризується високим рівнем фізичного та морального зношення. Незважаючи на те, що загальна вартість основних засобів за аналізований період зросла на 15,0%, аналогічне зростання відбулося і в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, що пояснюється незмінністю площі ріллі. Отримані результати свідчать про необхідність оновлення та модернізації матеріально-технічної бази господарства.

У процесі виробництва підприємство використовує власний трактор і транспортні засоби, проте для виконання комбайнових робіт змушене залучати орендовану техніку, що вказує на недостатню забезпеченість спеціалізованими машинами та підвищує залежність від сторонніх послуг.

Важливим елементом діяльності будь-якого підприємства є фінансово-економічний стан, який відображає ефективність управління та використання наявних ресурсів. Стан господарства формується під впливом фінансово-

господарської, виробничої та комерційної діяльності, що взаємопов'язані між собою.

Аналіз фінансово-економічного стану є необхідним не лише для керівництва підприємства, а й для державних органів, інвесторів та кредиторів, оскільки дозволяє оцінити фінансову стійкість та платоспроможність господарства.

Для проведення такого аналізу використовується інформаційна база підприємства, що включає дані бухгалтерського обліку, фінансової та виробничої звітності. Вона дає змогу розрахувати та оцінити основні економічні показники ефективності діяльності.

Оснoву формування фінансових результатів господарства становить виробнича діяльність, оскільки інші доходи є незначними. Таким чином, саме ефективність виробництва готової продукції визначає остаточний фінансовий результат підприємства.

Проведемо аналіз фінансових результатів діяльності ***** (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка фінансових результатів та економічна ефективність діяльності

******* за 2022-2024рр., тис. грн.**

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. в % до 2022р.
Чистий дохід від реалізації продукції	201	471,6	648,9	у 3,3р.
Інші доходи	115,2	0	148,6	129,1
Разом доходи	315,2	471,6	797,4	у 2,6р.
Собівартість реалізованої продукції	198,6	465,5	548,3	у 2,9р.
Інші витрати	15,2	3,4	3,7	23,9
Разом витрати	213,7	468,8	551,9	у 2,7р.
Чистий прибуток - всього	101,6	2,9	245,6	у 2,5р.
Прибуток від реалізації продукції	1,6	6,2	100,7	у 67,2р.
Рівень рентабельності від основної діяльності, %	0,7	1,3	18,3	+17,6п.
Рівень рентабельності в цілому, %	47,5	0,59	44,5	-3,0п.

Як уже зазначалося вище, чистий дохід від реалізації сільськогосподарської продукції за аналізований період зріс у 3,3 рази. Собівартість реалізованої продукції зросла в 2,9 рази, що є нижчим темпом порівняно зі зростанням доходів. Це забезпечило суттєве збільшення прибутку від реалізації та підвищення рівня рентабельності основної діяльності до 18,4% у 2024 р. проти 0,8% у 2022 р.

У 2022 р. підприємство отримало інші доходи на суму 115,2 тис. грн, при цьому понесені витрати становили лише 15,2 тис. грн. Завдяки цьому було сформовано додатковий фінансовий результат, а загальний рівень рентабельності господарства досяг 47,6%. У 2023 р. інших доходів підприємство не отримувало, хоча понесло певні інші витрати. Унаслідок цього рентабельність у цілому по господарству суттєво знизилась — до 0,60%, і основний прибуток був сформований виключно основною діяльністю.

Натомість у 2024 р. надходження інших доходів за мінімальних витрат дало змогу підвищити загальний рівень рентабельності до 44,6%, що практично відповідає показнику 2022 р. Рентабельність основної діяльності також зросла до 18,4%, що на 17,7 процентних пункти вище порівняно з 2022 р.

Як показано вище, такі позитивні зміни зумовлені поступовим нарощуванням виробництва сої, вирощування якої є більш прибутковим, а також скороченням площ під соняшником.

Для оцінки фінансово-економічного стану ***** доцільно розпочати з аналізу його активів та пасивів. Активи будь-якого підприємства поділяються на необоротні та оборотні: необоротні активи використовуються протягом кількох виробничих циклів, тоді як оборотні — у межах одного виробничого циклу.

У структурі активів ***** необоротні активи представлені виключно основними засобами, які забезпечують тривале використання у виробничому процесі. До складу оборотних активів входять: запаси

матеріальних ресурсів, поточна дебіторська заборгованість, а також грошові кошти та їх еквіваленти (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка вартості активів (тис. грн) та їх структура (%) в

******* за 2022р -2024р. (на кінець звітного року)**

Активи	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. +,- 2022р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Основні засоби	262,1	37,5	239,1	36,6	301,1	36,5	39,1	-1,1
Запаси	432,6	61,8	414,1	63,3	235,2	28,5	-197,5	-33,4
Поточна дебіторська заборгованість	1,4	0,3	0,2	0,1	3,4	0,4	2,1	0,2
Гроші та їх еквіваленти	4,6	0,7	2,4	0,4	288,8	35,0	284,3	34,4
Усього оборотних активів	438,4	62,7	416,5	63,6	527,2	63,7	88,9	1,1
Баланс	700,4	100	655,5	100	828,2	100	127,9	118,3

Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

Детальний аналіз структури активів дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів, визначити частку основного капіталу та обігових коштів, а також спрогнозувати фінансову стійкість господарства.

Як свідчать дані аналізу, основну частку в структурі активів підприємства становлять оборотні активи — 63,7%. Їх частка в загальному обсязі активів протягом досліджуваного періоду практично не змінилася. Відповідно, частка необоротних активів також залишалася стабільною.

Водночас структура оборотних активів зазнала суттєвих трансформацій. Якщо у 2022 р. домінуючою складовою були запаси, частка яких становила 61,8% від загальної вартості активів, то у 2024 р. їх частка знизилася до 28,5%. Це відбулося переважно за рахунок зростання обсягу грошових коштів та їх

еквівалентів на 34,3%, що, у свою чергу, зменшило частку запасів на 33,4 процентних пункти.

Поточна дебіторська заборгованість протягом аналізованого періоду залишалась незначною, що є позитивною характеристикою фінансової дисципліни та платоспроможності контрагентів.

У цілому активи ***** зросли на 18,3%, що свідчить про розширення масштабів діяльності підприємства та підвищення його фінансового потенціалу (рис. 2.3).

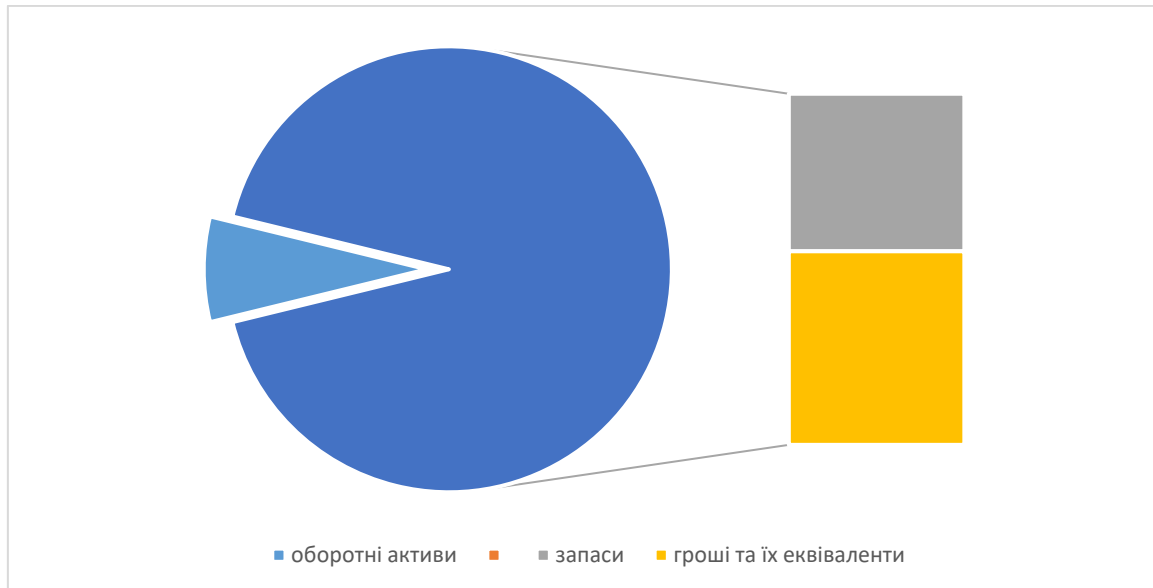

Рис. 2.3. Формування активів ***** , 2024р. [74]

Проаналізуємо пасиви господарства (табл. 2.6).

Аналіз структури пасивів свідчить, що основну частину власного капіталу підприємства становить нерозподілений прибуток, обсяг якого зріс за аналізований період на 42,9%. Це є позитивною тенденцією, оскільки свідчить про нарощування внутрішніх джерел фінансування діяльності господарства.

У 2022 р. та 2023 р. підприємство мало як довгострокові зобов'язання, так і короткострокові кредити. Зокрема, обсяг короткострокових кредитів становив 40,4 тис. грн у 2022 р. та 43,8 тис. грн у 2023 р., проте вони були повністю погашені. У 2024 р. господарство вже не мало жодних боргових зобов'язань, а структура пасивів складалася виключно з власного капіталу у вигляді нерозподіленого прибутку.

Таблиця 2.6

Динаміка вартості пасивів і їх структура в *** (на кінець звітного року)**

Пасиви	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. в % до 2022р.
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
Власний капітал – всього	579,9	82,9	582,7	89,0	828,2	100	142,9
з них нерозподілений прибуток	579,9	82,9	582,7	89,0	828,2	100	142,9
Довгострокові зобов'язання	72,9	10,5	29,2	4,5	-	-	-
Поточні зобов'язання – всього	47,8	6,9	43,8	6,8	-	-	-
з них короткострокові кредити банків	40,4	5,8	43,8	6,8	-	-	-
Баланс	700,4	100	655,5	100	828,2	100	118,3

Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства[74]

Такі результати свідчать про високу платоспроможність та фінансову дисципліну підприємства. Своєчасне погашення зобов'язань забезпечує ***** фінансову незалежність і мінімізує ризики, пов'язані з кредитним навантаженням.

Зростання оборотних активів створює передумови для розширення масштабів діяльності, збільшення виробничих можливостей та зміцнення фінансової стійкості. Отже, виробнича і господарська діяльність підприємства є прибутковою та рентабельною, що підтверджує ефективність управління ресурсами та правильність визначеної стратегії розвитку.

2.2.Аналіз ефективності виробництва соняшнику у господарстві

Аналіз ефективності виробництва соняшнику дозволяє оцінити раціональність використання земельних, трудових та матеріальних ресурсів, а також визначити економічну результативність галузі. Основними

показниками ефективності є: урожайність, собівартість продукції, рівень товарності, рентабельність та продуктивність використання посівних площ.

Особлива увага приділяється співвідношенню витрат і отриманого результату, тобто прибутковості культури, що є ключовим критерієм оцінки ефективності аграрного виробництва.

Для практичного аналізу розглянемо виробництво та урожайність соняшнику та сої у ***** (табл. 2.7, рис. 2.3), що дозволяє наочно визначити динаміку продуктивності та економічні показники господарства.

Таблиця 2.7

Виробництво та урожайність сільськогосподарської продукції в

*******, ц**

Показник	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. в % до 2022р.
	всього	з 1га	всього	з 1га	всього	з 1га	
Соняшник	435,1	11,8	388,0	14,4	248,2	16,2	57,1
Соя	-	-	165,1	16,6	321,5	14,9	194,9

Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства[74]

Аналіз показників урожайності свідчить, що виробничі результати щодо вирощування соняшнику у ***** залишаються недостатньо високими. У 2022 р. урожайність становила лише 11,7 ц/га, а в 2024 р. спостерігалось певне покращення — до 16,2 ц/га. Попри позитивну динаміку, ці значення істотно нижчі за середньообласний показник урожайності соняшнику, який у господарствах Вінницької області становить близько 20 ц/га. У провідних сільськогосподарських підприємствах регіону урожайність досягає й перевищує 30 ц/га.

Відставання від середніх та високих показників пояснюється недотриманням ключових агротехнічних вимог. Насамперед йдеться про недостатнє внесення мінеральних добрив, що є одним із визначальних факторів формування продуктивності соняшнику. Обмеженість ресурсів,

застарілі технології обробітку або низький рівень матеріально-технічного забезпечення можуть також негативно впливати на потенційну результативність культури.

Отже, для підвищення урожайності та наближення її до рівня провідних господарств необхідне впровадження більш інтенсивних технологій, оптимізація системи удобрення та забезпечення належного дотримання агротехнічних заходів.

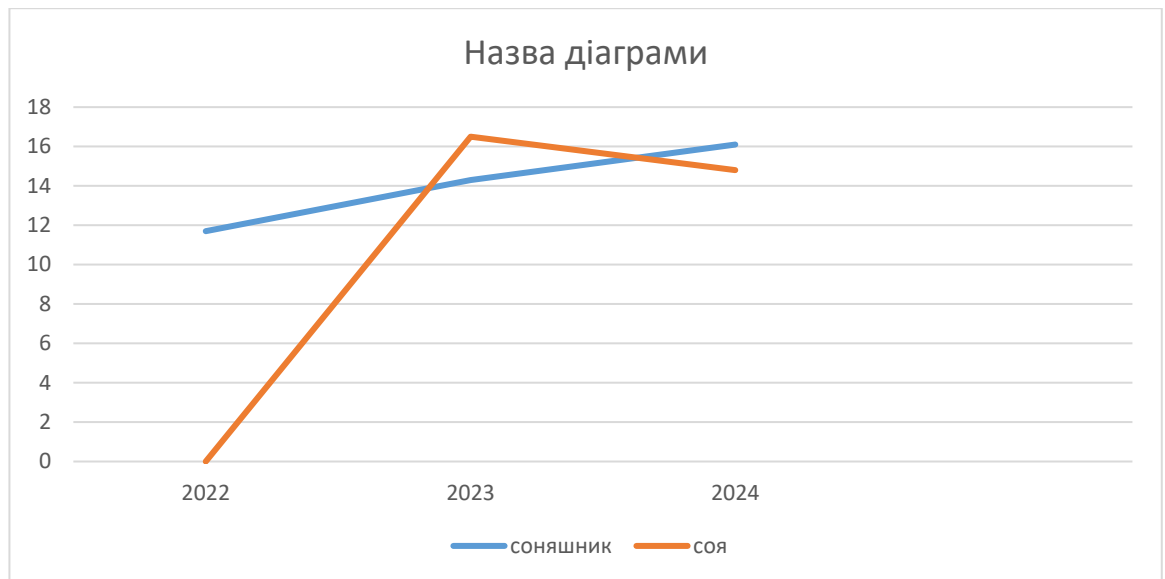

Рис. 2.4. Урожайність сільськогосподарських культур в *****

Отже, ***** є невеликим сільськогосподарським підприємством, що здійснює діяльність на власних земельних угіддях площею 37,14 га. Основним напрямом його спеціалізації є вирощування продукції рослинництва, зокрема соняшнику та сої. Структура виробництва поступово трансформується у бік збільшення частки сої, що зумовлено її вищою рентабельністю.

Матеріально-технічна база господарства характеризується високим рівнем зносу основних засобів. Використання переважно застарілої сільськогосподарської техніки знижує ефективність виробничих процесів, збільшує витрати та ускладнює дотримання сучасних технологічних вимог вирощування культур. Це об'єктивно вказує на необхідність оновлення або

модернізації технічного парку з метою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємства.

Усе вироблене господарством зерно соняшнику та сої набуває товарної форми, що забезпечує можливість його реалізації на ринку та формування доходів. Така орієнтація на товарне виробництво сприяє гнучкості господарства в реагуванні на кон'юнктурні зміни та дозволяє формувати стабільні фінансові результати.

Для оцінки ефективності виробництва рослинницької продукції основними показниками є: обсяг виробництва, собівартість реалізованої продукції та реалізаційна ціна, яка залежить від якості продукції та ринкової кон'юнктури. На основі цих показників визначається чистий дохід від реалізації готової продукції. Завершальними інтегрованими показниками виступають прибуток та рівень рентабельності, що визначається як співвідношення отриманого прибутку до понесених витрат на виробництво продукції у відсотках. Проведемо розрахунок чистого доходу від реалізації продукції (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Роль виробництва соняшнику у формуванні чистого доходу від реалізації продукції в *****

Вид продукції	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. в % до 2022р.
	вартість, тис. грн	ціна реалі- зації, грн	вартість, тис. грн	ціна реалі- зації, грн	вартість, тис. грн	ціна реалі- зації, грн	
Соняшник	201	459,78	198,5	511,43	128,7	518,5	64,9
Соя	-	-	273,2	1655,2	520,3	1618,6	190,6*
Чистий дохід від реалізації продукції	201	-	471,6	-	648,9	-	у 3,3р
Частка чистого доходу від реалізації соняшнику, %	100	-	42,2	-	19,9	-	-80,3

*в % до 2023р. Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

У 2022 році ***** спеціалізувалося виключно на вирощуванні соняшнику, тому весь обсяг чистого доходу був сформований саме за рахунок реалізації цієї культури. Така однобічна структура виробництва забезпечувала стабільний, але обмежений за джерелами прибуток.

У наступні роки господарство здійснило поступову диверсифікацію виробництва — частину посівних площ було переорієнтовано на вирощування сої. Розширення площ під соєю супроводжувалося відповідним скороченням угідь, зайнятих соняшником, що призвело до зменшення обсягів його виробництва. У результаті чистий дохід від реалізації соняшнику знизився на 35,3%.

Слід відзначити, що соняшник у господарстві реалізується за низькою ціною, яка майже вдвічі нижча за середню по Вінницькій області. Така ситуація обумовлена низькою якістю продукції, зокрема через її неосушення, а також специфікою реалізації: господарство продає продукцію трейдерам для подальшої доробки та продажу на ринку. У поєднанні з невисокою урожайністю та скороченням посівних площ, ці фактори призвели до значного зниження чистого доходу від вирощування соняшнику, що негативно вплинуло на загальну фінансову результативність рослинницької діяльності господарства.

У структурі чистого доходу ***** частка соняшнику у 2024 році становила 19,9%, що на 80,3% менше порівняно з 2022 роком (рис. 2.5). Проведені розрахунки дозволяють зробити висновок, що якщо в 2022 році основним джерелом чистого доходу від реалізації продукції був соняшник (100%), то у 2024 році — соя (80,3%). Така зміна структури доходу пояснюється скороченням посівних площ під соняшником та одночасним збільшенням площ, відведених під сою.

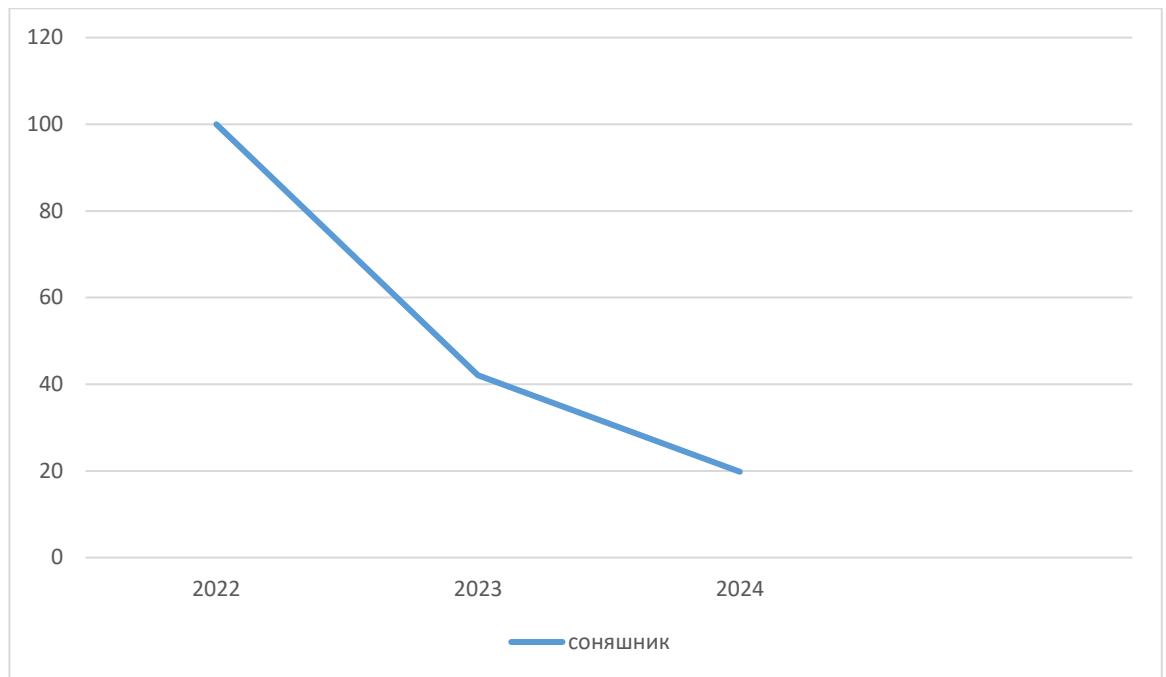

Рис. 2.5. Частка чистого доходу від реалізації соняшнику в загальній сумі чистого доходу від реалізації продукції, %

Зупинимось на аналізі собівартості реалізованої продукції, яка є важливим показником для аналізу ефективності виробництва (табл. 2.9, рис. 2.6).

Таблиця 2.9

Динаміка собівартості реалізованої продукції в *****

Вид продукції	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. в % до 2022р.
	всього, тис. грн	1 ц, грн	всього, тис. грн	1 ц, грн	всього, тис. грн	1 ц, грн	
Соняшник	198,6	456,1	204,8	527,9	127,6	514,0	65,0
Соя	-	-	260,8	1580,2	420,8	1309,0	161,5*
Всього	198,6	-	465,5	-	548,3	-	у 2,9 рази

*в % до 2023р. Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

Таким чином, загальна собівартість реалізованої продукції зросла у 2,9 рази. Основною причиною цього зростання є збільшення обсягів реалізації сої, собівартість 1 ц якої майже втричі перевищує собівартість 1 ц соняшнику. Водночас собівартість реалізації соняшнику знизилась на 35,2%, що пов'язано

зі скороченням обсягів виробництва цієї культури, незважаючи на зростання собівартості 1 ц на 12,8%.

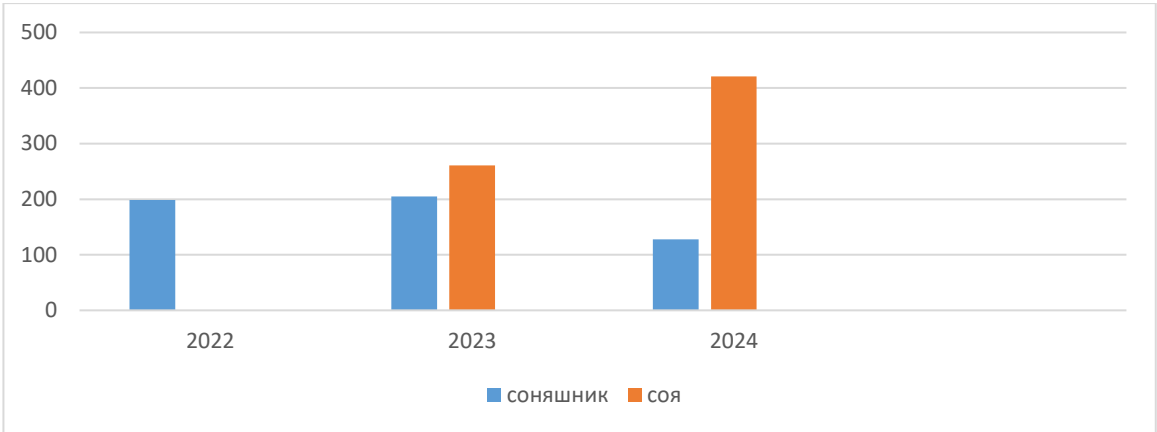

Рис. 2.6. Динаміка витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в ***** , тис. грн.

Дані таблиць 2.8 та 2.9. є підставою для визначення прибутку від реалізації готової продукції (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10

Прибуток від реалізації готової продукції в *****

Вид продукції	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. в % до 2022р.
	всього, тис. грн	на 1 га посівних площ, грн	всього, тис. грн	на 1 га посівних площ, грн	всього, тис. грн	на 1 га посівних площ, грн	
Соняшник	1,6	405,0	-6,4	-232,3	1,2	361,7	73,4
Соя	-	-	12,5	1240,2	99,6	1347,9	у 8,4 раз*
Всього	1,6	405,0	6,2	164,4	100,7	2709,5	у 67,2 раз

*в % до 2023р. Джерело: Розраховано автором на основі даних підприємства [74]

Прибуток від реалізації продукції за аналізований період зріс у 68 разів, головним чином завдяки збільшенню прибутку від реалізації сої у 8 разів. Водночас прибуток від реалізації соняшнику знизився на 26,8%. Це свідчить про ефективність обраної стратегії підприємства щодо скорочення площ під соняшником та нарощування посівів сої. У 2023 році виробництво соняшнику

було збитковим — на 1 га посівів господарство отримало збиток у розмірі 232,3 грн. У 2024 році ситуація покращилась: рівень прибутку на 1 га сояшнику практично зрівнявся з показником 2022 року, хоча й залишився на 10,8% нижчим. Це пов'язано з різким зростанням собівартості виробництва сояшнику у 2023 році, яка у 2024 році знизилась.

Найзагальнішим показником ефективності господарювання виступає рівень рентабельності виробництва, який демонструє співвідношення прибутку з понесеними витратами. Демонстрація рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в господарстві проведена на рис. 2.7.

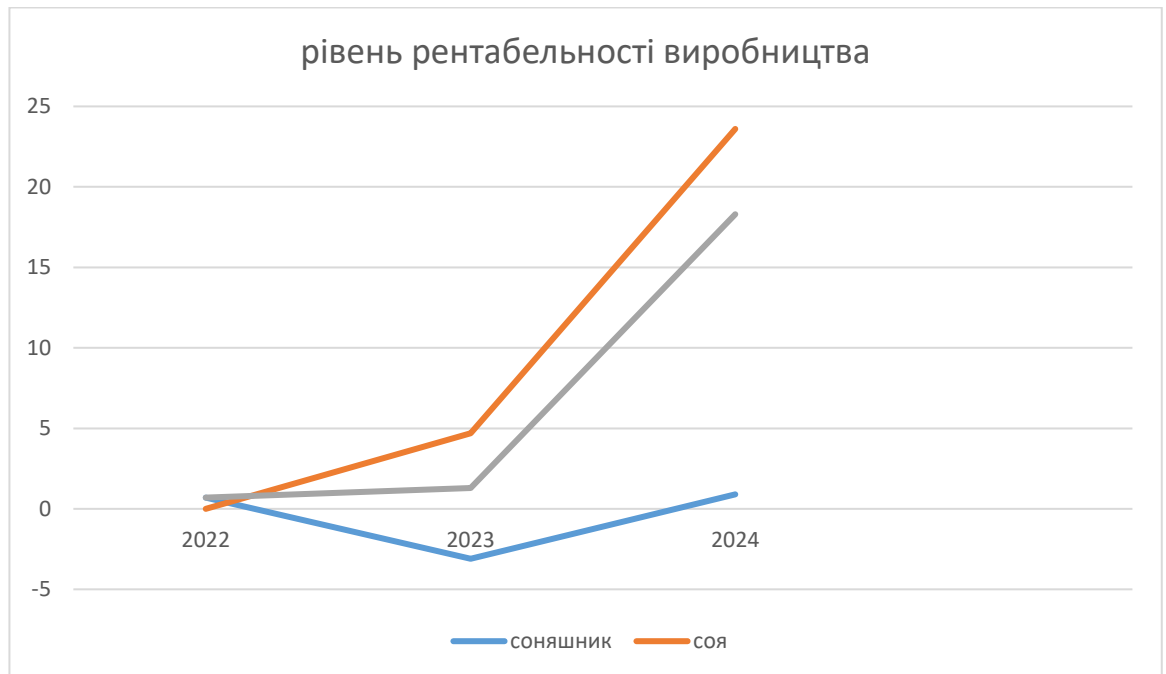

Рис. 2.7. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва
в *****, %.

Рентабельність виробництва сояшнику в господарстві залишається низькою. У 2022 році, коли сояшник був єдиною культурою, рівень рентабельності всіх вирощуваних культур співпадав із рентабельністю сояшнику. У 2023 році виробництво сояшнику стало збитковим, з рівнем збитковості 3,2%. Зі збільшенням площ під соєю у 2024 році рентабельність виробництва продукції зросла до 18,4%, насамперед завдяки високій рентабельності сої, яка піднялась з 4,8% у 2023 році до 23,7% у 2024 році.

Загалом рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва підвищився з 0,8% у 2022 році до 18,4% у 2024 році, тобто на 17,7 пунктів, що підтверджує доцільність скорочення площ під соняшником.

2.3.Організація системи первинного, синтетичного та аналітичного обліку виробництва соняшника

Усі господарські операції, що здійснюються в процесі діяльності підприємства та впливають на стан капіталу, майна, зобов'язань і фінансових результатів, повинні бути оформлені первинними документами. Це правило поширюється і на операції, пов'язані з виробництвом та оприбуткуванням продукції соняшника. Первинні документи складаються на бланках типових форм, затверджених Державним комітетом статистики України, а також на спеціалізованих формах, затверджених відповідними міністерствами та відомствами.

Для відображення витрат на виробництво та виходу продукції соняшника всі первинні документи можна класифікувати за наступними групами:

- документи з обліку витрат праці;
- документи з обліку витрат предметів праці;
- документи з обліку витрат засобів праці;
- документи з обліку інших витрат;
- документи з обліку виходу продукції.

Документи з обліку витрат праці фіксують трудові витрати на виконання конкретних робіт та нараховану при цьому оплату праці. Організація первинного обліку праці та її оплати тісно пов'язана з формами та системами оплати, що застосовуються на підприємстві. У ***** використовуються як погодинна, так і відрядна форми оплати праці.

При погодинній формі оплати заробіток працівника визначається відпрацьованим часом. Для обліку робочого часу застосовується табель обліку робочого часу (ф. № 64), який ведеться протягом місяця окремо за виробничими підрозділами та категоріями працівників. Табель містить дані про відпрацьовані години, причини відсутності (наприклад, «ВС» — вихідні, «ЧВ» — відпустка, «Х» — хвороба), посаду працівника, вид оплати, заробітну плату, табельний номер та коди синтетичного й аналітичного обліку. Наприкінці місяця табель передається до бухгалтерії для нарахування заробітної плати.

З огляду на значущість даних про трудові витрати для економічного контролю, доцільним є внесення змін у форму табеля шляхом додавання графи для коефіцієнта трудової участі. Це дозволить оцінити вклад кожного працівника, відобразити як кількісні, так і якісні характеристики праці, включно з параметрами, що не піддаються прямому кількісному обліку.

При відрядній формі оплати праці в господарстві застосовуються спеціалізовані форми первинних документів. Так, облік виробітку та нарахованої заробітної плати на механізованих роботах при вирощуванні соняшнику ведеться в облікових листах тракториста-машиніста (ф. № 67). Документ включає реквізити: норма виробітку, розцінки, фактичний обсяг виконаних робіт у натурі та умовних гектарах, заробітна плата, залишки та витрати пального. Обліковий листок заповнюється щоденно бригадиром після приймання виконаних робіт.

Проте на підприємстві виявлено деякі недоліки у використанні цього документу:

- наявні виправлення без підпису, що підтверджує їх;
- не заповнюються графи «Агротехнічні умови виконання роботи» та «Змінний сталонний виробіток»;
- відсутні дані про витрати пального.

Також існує проблема зайвого накопичення інформації та збільшення обсягу облікових робіт. Для підвищення ефективності пропонується

розширена форма облікового листа на 15–30 рядків, що дозволить вести облік та нарахування заробітної плати за 15–30 днів у межах одного документу.

Первинний облік продукції сояшнику є критично важливим для збереження врожаю. У ***** використовується метод обліку врожаю за допомогою талонів комбайнера (ф. № 77в) та шофера (ф. № 77б), який найбільш адаптований до умов збирання продукції та забезпечує достовірне відображення фактичного об'єму насіння сояшнику (рис. 2.8).

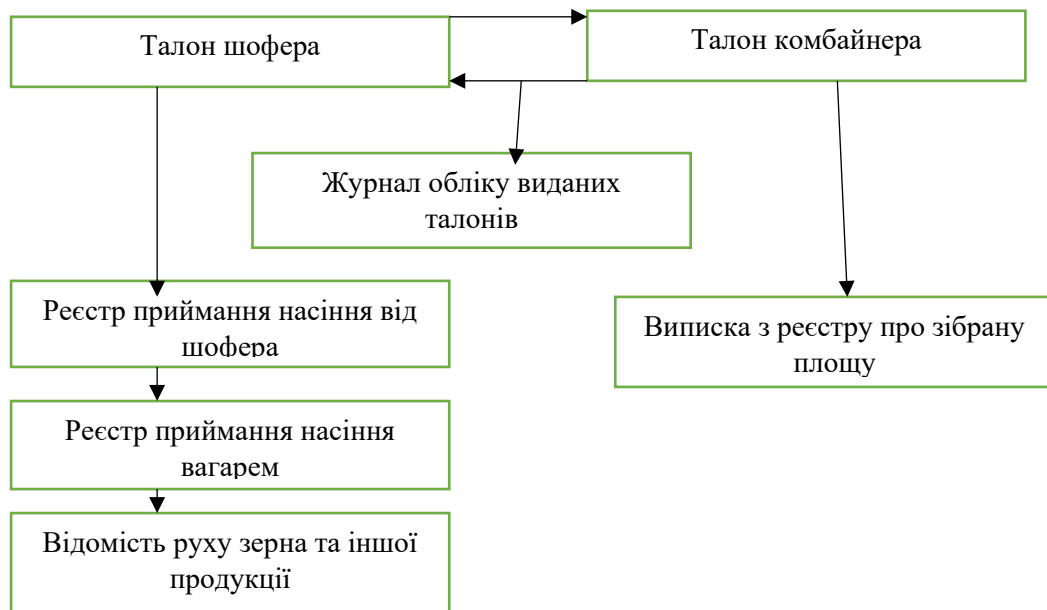

Рис 2.8. Схема оприбуткування насіння сояшника талонами у

Для обліку врожаю сояшнику використовуються талони комбайнера (ф. № 77в) та водія (тракториста, ф. № 77б). Талони виготовляють на цупкому папері різного кольору, що спрощує роботу з ними. Перед початком збирання врожаю бухгалтерія готує бланки, зазначаючи:

- назву господарства;
- табельні номери та прізвища комбайнерів і водіїв;
- номери талонів для комбайнерів та водіїв.

Талони підписуються головним бухгалтером і скріплюються печаткою, після чого реєструються у Журналі обліку виданих талонів. Кожний талон обліковує один бункер насіння сояшнику; при неповному бункері зазначають

частку (0,5 або 0,25) і дату підпису відповідального працівника. Після завантаження насіння у транспортний засіб комбайнер і водій обмінюються талонами, забезпечуючи контроль за кількістю перевезеного зерна.

На току завідуючий здійснює зважування насіння та визначає масу брутто, тари та нетто. Водій передає талони комбайнерів і реєстр приймання зерна від водія (ф. № 71а), де зазначаються номери талонів, культура, маса зерна, номер поля та відстань перевезення. Для точності обліку рекомендується додати реквізити «сорт культури» та «номер поля».

Для щоденного обліку насіння використовується реєстр приймання зерна вагарем (ф. № 78а). Завідуючий током фіксує:

- номер реєстру приймання від водія;
- номери талонів;
- номер поля, прізвище водія;
- марку та номер автомобіля;
- масу брутто, тари та нетто по кожному комбайнеру.

Реєстр є підставою для оприбуткування продукції. Підсумкові дані дня відображаються у відомості руху зерна та іншої продукції (ф. № 80).

Комбайнери після зміни звіряють дані талонів та передають їх завідуючому током, отримуючи виписку з реєстру (ф. № 67а), де зазначаються: назва та сорт культури, кількість талонів, маса намолоту, площа зібраної культури. Ці дані переносяться до облікових листків тракториста-машиніста та передаються бригадиру. Водії записують перевезені обсяги у дорожні листки і передають у бухгалтерію.

Після доробки насіння (сортування, сушіння) складають Акт на сортування і сушіння продукції (ф. № 82), який є підставою для списання відходів та оприбуткування чистого насіння і придатних відходів на склади господарства.

Видача насіння у рахунок заробітної плати здійснюється по відомості на видачу продукції із зазначенням прізвища працівника, табельного номера,

суми зарплати та кількості виданого насіння. Рух продукції між тік і складом фіксується накладними внутрішньогосподарського призначення (ф. № 87) та заноситься до Книги складського обліку (ф. № 40).

Законодавчо, відповідно до П(С)БО 30 "Біологічні активи"[56], сільськогосподарська продукція при первісному визнанні оцінюється за справедливою вартістю. На підприємстві пропонується застосовувати акт визначення справедливої вартості, у якому зазначаються склад комісії, назва продукції, одиниці виміру, метод оцінки та її вартість.

Для обліку витрат та виходу продукції основного виробництва у ***** використовується рахунок 23 «Виробництво» із субрахунком 231 «Рослинництво», що дозволяє узагальнювати дані по галузевій структурі та здійснювати калькуляційний облік продукції.

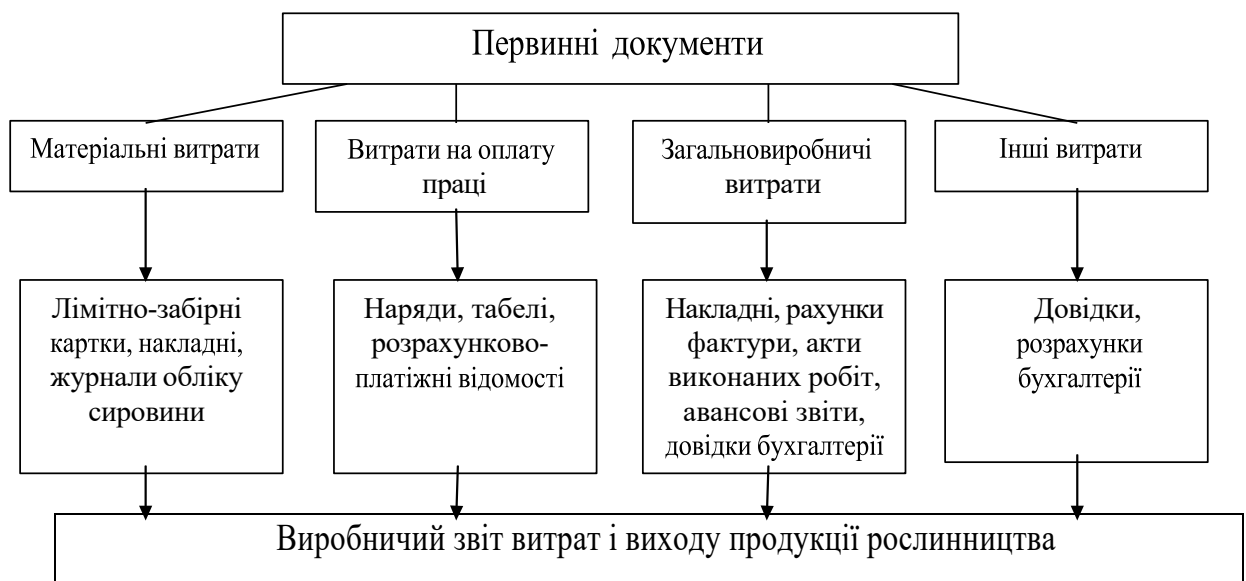

Рис. 2.9. Організація документування виробничих витрат

Джерело: розроблено автором

У ***** для обліку виробництва продукції рослинництва можуть відкриватися аналітичні рахунки, які ведуться у розрізі конкретних об'єктів обліку, тобто окремих сільськогосподарських культур, що вирощуються на підприємстві. Такий підхід дозволяє здійснювати детальний контроль за витратами, а також за оприбуткуванням продукції по кожній культурі окремо.

Для обліку витрат на вирощування соняшнику у господарстві відкривається аналітичний рахунок 2312 «Соняшник», який є субрахунком до синтетичного рахунка 23 «Виробництво».

Дебет аналітичного рахунка відображає витрати, що виникають у процесі виробництва насіння соняшнику. До них належать:

- матеріальні витрати (насіння, добрива, засоби захисту рослин, паливо);
- витрати на оплату праці працівників, задіяних у виробничому процесі;
- амортизація основних засобів, що використовуються у рослинництві;
- інші виробничі витрати, пов'язані з технологічним процесом.

Кредит аналітичного рахунка відображає оприбуткування готової продукції, тобто фактичний обсяг насіння соняшнику, прийнятий на склад або переданий на реалізацію.

Витрати на виробництво списуються з відповідних бухгалтерських рахунків, відкритих у розрізі видів витрат (матеріальні, розрахункові та інші), із дебету аналітичного рахунка і кредиту відповідних рахунків. Готова продукція рослинництва, зокрема насіння соняшнику, оприбутковується по кредиту синтетичного рахунка 23 «Виробництво» у кореспонденції з дебетом рахунка 27 «Товари» або іншого рахунка, який використовується для обліку готової продукції на складі.

Такий підхід дозволяє забезпечити повний і системний облік витрат і готової продукції, що сприяє підвищенню точності калькуляції собівартості, контролю за рухом продукції та формуванню достовірної інформації для управлінського аналізу та прийняття економічних рішень.

Типова кореспонденція бухгалтерських рахунків для обліку виробництва продукції рослинництва представлена в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Кореспонденція рахунків з обліку виробництва продукції рослинництва

Зміст господарської операції	Зміст операції	
	Дебет	Кредит
1	2	3
Нараховано знос (амортизацію) по основних засобах, що використовуються при виробництві продукції рослинництва	231	131
Списано матеріальні цінності на виробництво продукції рослинництва запасні частини	231	207
добрива, отрутохімікати	231	208
насіння та посадковий матеріал	231	27, 208
Списано витрати по сільськогосподарських культурах, переораних на зелене добриво під інші	231	231
Списано послуги інших виробництв для культур	231	233
Внесено під сільськогосподарські культури гній від робочих коней	231	234
Виконано роботи і надано послуги власними допоміжними промисловими виробництвами	231	234
Нараховано підрядним підприємствам і організаціям за виконані роботи і надані послуги по вирощуванню сільськогосподарських культур	231	63,68
Нараховано оплату праці за виконані роботи на виробництві сільськогосподарської продукції	231	66
Списано загальновиробничі витрати на виробництво сільськогосподарських культур в порядку їх розподілу	231	911
Оприбутковано сільськогосподарську продукцію від урожаю	27	231

Продовження табл. 2.11

1	2	3
Сторнуються мертві відходи та усушки продукції рослинництва методом "червоного сторно"	27	231
Відображено різниці між сумою, що визначаються за справедливою вартістю та витратами, що пов'язані з затратами продукції	940	231
-в разі перевищення витрат на виробництво над справедливою вартістю	231	710
-в разі, якщо справедлива вартість більша від витрат виробництва		

В рослинництві об'єктами обліку виробничих витрат виступають окремі сільськогосподарські культури або групи культур, що вирощуються на підприємстві. До таких об'єктів також відносять роботи, виконані в рамках незавершеного виробництва, зокрема витрати, пов'язані з підготовкою ґрунту та підживленням для наступного врожаю (оранка на зяб, процес снігозатримання, внесення мінеральних і органічних добрив, луцення ріллі, чорний пар тощо).

На прикладі вирощування соняшнику у ***** накопичення виробничої собівартості продукції здійснюється за такими основними статтями:

1. Витрати на оплату праці – включають основну і додаткову заробітну плату постійних працівників підприємства, а також оплату праці найманих осіб, задіяних на всіх роботах, безпосередньо пов'язаних з вирощуванням соняшнику. Крім того, сюди відносяться витрати на заохочення та стимулювання якості праці, включаючи премії за своєчасність і якість збирання врожаю, надбавки механізаторам за класність та інші додаткові виплати, що формують повну заробітну плату працівників рослинництва.

2. Відрахування на соціальні заходи – охоплюють внески до Пенсійного фонду у формі ЄСВ та інші соціальні платежі, що нараховуються на заробітну плату працівників, зайнятих у вирощуванні соняшнику.

3. Насіння і садивний матеріал – відображають витрати на придбання та використання насіння соняшнику, включаючи як куповане насіння, так і власного виробництва. Сюди також включаються витрати на підготовчі роботи з насінням перед посівом (навантаження, протруєння) та транспортування насіння до місць сівби.

4. Паливо та мастильні матеріали – накопичуються витрати на використання нафтопродуктів та мастильних матеріалів для механізованих робіт, обслуговування техніки під час сівби, догляду за посівами та збирання врожаю.

5. Добрива – відображають витрати на придбання мінеральних, бактеріальних та органічних добрив, які застосовуються під час вирощування соняшнику. При цьому до витрат не включаються логістичні та технологічні операції, такі як приготування добрив, завантаження на транспортні засоби та внесення їх у поле. В конкретному випадку господарства враховуються тільки мінеральні добрива, що використовуються під посіви соняшнику.

6. Засоби захисту рослин – включають фактичну вартість хімічних речовин, таких як гербіциди, дефоліанти, пестициди та протруйники. Витрати на виконання цих робіт силами господарства відносяться до загальновиробничих витрат.

7. Роботи і послуги сторонніх організацій та допоміжних виробництв – включають витрати на залучення сторонніх фахівців, оплату інженерно-сервісних послуг та використання електроенергії під час сушіння та сортування насіння соняшнику.

8. Амортизація – відображає суму нарахованої амортизації необоротних активів, що безпосередньо задіяні у вирощуванні та обробці соняшнику.

9. Інші витрати – включають витрати на страхування посівів, спеціальної техніки та інші випадкові витрати, пов'язані з виробничим процесом вирощування культури.

10. Витрати на організацію виробництва та управління – охоплюють непрямі витрати: оплату праці керівників, орендну плату за земельні паї та техніку, охорону праці та заходи безпеки, транспортні витрати на доставку насіння та добрив, перевезення працівників на робочі ділянки та інші витрати, необхідні для управління виробничим процесом. Ці витрати розподіляються між усіма об'єктами обліку продукції рослинництва пропорційно до їх собівартості, за винятком вартості насіння, яка включається лише до собівартості конкретної продукції.

Усі зазначені витрати відображаються за дебетом аналітичного рахунку 2312 «Соняшник», що відкривається до синтетичного рахунку 23 «Виробництво», у кореспонденції з кредитом відповідних бухгалтерських рахунків.

2.4. Методика обчислення собівартості продукції соняшнику

У практиці господарювання загальноприйнятими видами собівартості є планова та фактична. Особливістю обліку у сільському господарстві є те, що фактична собівартість продукції (робіт, послуг) розраховується за підсумками року.

На етапі калькуляції собівартості проводиться комплексне узагальнення виробничих витрат за економічними елементами та калькуляційними статтями, групування витрат за виробничими підрозділами та видами продукції, а також оцінка незавершеного виробництва на кінець звітного періоду. На цій основі формується фактична собівартість випущеної продукції.

У системі планування та бухгалтерського обліку визначаються:

- виробнича собівартість продукції;

- собівартість реалізованої продукції.

В сільськогосподарських підприємствах загальновиробничі витрати не поділяються на постійні та змінні, а включаються до виробничої собівартості повною сумою.

Для правильного обчислення фактичної собівартості продукції (робіт, послуг) розподіл витрат і закриття рахунків здійснюються відповідно до п. 6.2 Методрекомендацій № 132 у такій послідовності:

1. Розподіляються витрати на утримання основних засобів (трактори, ґрунтообробні машини, сівалки, комбайни тощо), які обліковуються протягом року на окремому субрахунку рахунка 91 «Загальновиробничі витрати».

2. Визначається собівартість робіт і послуг допоміжних виробництв (водопостачання, ремонтна майстерня, холодильні установки, вантажний автотранспорт, гужовий транспорт) відповідно до пп. 7.2–7.10 Методрекомендацій № 132.

3. Розподіляються загальні витрати на:

- зрошування та осушення земель, включаючи утримання меліоративних споруд;
- вапнування та гіпсування ґрунтів;
- утримання полезахисних смуг.

Головний принцип: витрати включаються лише до собівартості продукції, виробленої у відповідному підрозділі або галузі.

Далі визначаються:

- загальна сума виробничих витрат за об'єктами обліку;
- фактична собівартість продукції рослинництва.

При закритті субрахунку 231 «Рослинництво» (із залишенням на ньому витрат у частині незавершеного виробництва) слід керуватися нормами П(С)БО 16 [57], П(С)БО 30 [56] та Методрекомендаціями № 132 [39] і № 1315[40].

Особливу увагу слід приділити включенню загальновиробничих витрат (ЗВВ), що обліковуються на рахунку 91. Основний принцип: витрати, які можна прямо пов'язати з об'єктом калькуляції, відносяться безпосередньо на нього (прямі витрати). Якщо об'єктів декілька, витрати класифікуються як загальновиробничі і розподіляються пропорційно встановленій базі.

Згідно з п. 3.17 Методрекомендацій № 132 [39], витрати на утримання основних засобів, обліковуваних на рахунку 91, розподіляються так:

1. Трактори — пропорційно обсягу виконаних механізованих робіт (у умовних еталонних гектарах).
2. Ґрунтообробні машини — пропорційно обробленим площам під конкретні культури.
3. Сівалки — пропорційно площі посіву культур.
4. Технічні засоби для збирання врожаю — прямо або пропорційно зібраний площі культур.
5. Машини для внесення добрив — пропорційно фізичній масі внесених добрив.
6. Меліоративні споруди — пропорційно меліорованим площам.
7. Приміщення для зберігання продукції — пропорційно кількості та тривалості зберігання продукції.

Витрати на утримання допоміжних і підсобних виробництв розподіляються безпосередньо на відповідні підрозділи або між об'єктами обліку пропорційно зайнятій площі, обсягу виконаних робіт або сумі витрат на оплату праці.

Загалом такі витрати можна класифікувати як інші прямі витрати. Вони спочатку обліковуються на рахунку 91 і лише після розподілу списуються на відповідний субрахунок рахунку 23 «Виробництво».

Окремий порядок розподілу ЗВВ застосовується до витрат, які обслуговують всі напрями діяльності господарства: утримання ОЗ, пожежна охорона, витрати на екологічні заходи тощо. Ці витрати розподіляються між основними галузями пропорційно сумі прямих витрат за винятком:

- насіння (рослинництво);
- кормів (тваринництво);
- сировини, матеріалів і напівфабрикатів (промислові підрозділи).

Сільськогосподарська діяльність розглядається як процес управління біологічними перетвореннями для отримання продукції та додаткових біологічних активів (п. 4 П(С)БО 30). Результатом такої діяльності є не лише основна продукція, а й додаткові біологічні активи.

При первісному визнанні сільгосппродукція та додаткові біологічні активи оцінюються:

- за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу;
- або за виробничою собівартістю, відповідно до П(С)БО 16 [57].

Справедлива вартість визначається на підставі цін активного ринку та фіксується у бухгалтерській довідці, що містить усі обов'язкові реквізити (ст. 9 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [62]).

Закриття рахунку 23 відбувається одночасно з первісним визнанням сільгосппродукції та додаткових біологічних активів, оцінкою за справедливою вартістю та оприбуткуванням на баланс. Варто враховувати, що така оцінка не відображає фактичних витрат на вирощування продукції, тому для коректного закриття рахунку 23 (рис.2.11) необхідно відобразити різницю між витратами та справедливою вартістю у вигляді доходів або витрат.

Об'єктом калькуляції собівартості продукції рослинництва є:

- основна продукція (організовано вирощувана продукція: крупи, картопля, овочі);
- супутня продукція (два або більше продуктів, що виробляються одночасно одним процесом, наприклад, льон та солома);
- побічна продукція (другорядні продукти, що утворюються одночасно з основним продуктом завдяки біологічним особливостям, наприклад, солома, полова).

Рис.2.11. Методика закриття рахунку 231 «Рослинництво»

Витрати на виробництво продукції рослинництва у ***** обчислюються за видами культур або групами культур. Кожен вид продукції має визначене місце обліку витрат, що дозволяє вести точний контроль і формувати собівартість у розрізі об'єктів виробництва. Зокрема:

- Зерно та насіння соняшнику (франко-ток) – включає витрати на вирощування, доочищення та сушіння насіння;
- Солома, сіно (франко-скирта або інший пункт зберігання) – витрати на збирання, транспортування та тимчасове зберігання;
- Коренеплоди, картопля, овочі, баштанні культури, льон та інші технічні культури (франко-поле або місце зберігання) – облік витрат ведеться від поля до складу зберігання продукції;
- Зелена маса на силос (франко-місце силосування) – витрати включають заготівлю, перевезення та підготовку до закладання;
- Силос (франко-силосна споруда) – витрати на обробку, закладку та зберігання силосу;
- Зелені корми (франко-місце споживання) – витрати на заготівлю, транспортування та видачу кормів для тварин;

- Насіння трав (франко-склад) – витрати на вирощування, збирання та зберігання;
- Парниково-тепличні овочі, плоди, ягоди (франко-пункт приймання) – включає витрати на вирощування, догляд, збирання та доставку до пункту приймання.

Метод обліку витрат тісно пов'язаний із методом калькуляції продукції основного виробництва, оскільки він визначає порядок розподілу витрат між об'єктами виробництва та формує фактичну собівартість продукції. Взаємозв'язок між методами обліку витрат та калькуляції продукції показано на рисунку 2.12.

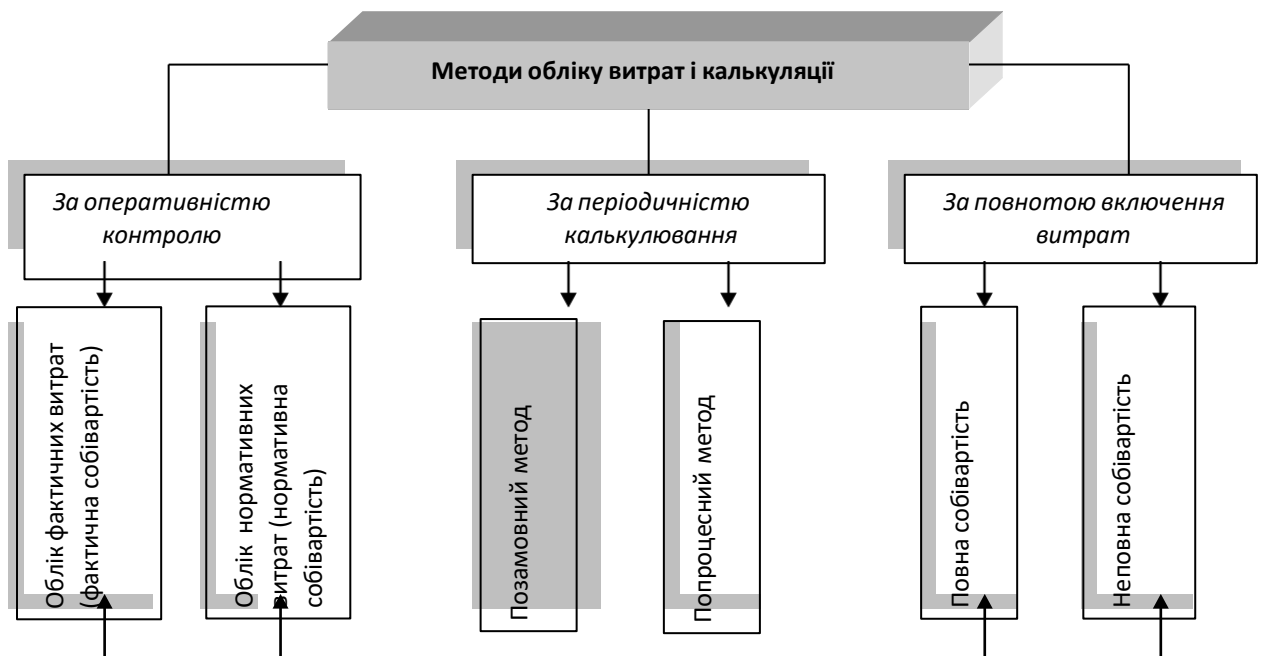

Рис. 2.12. Взаємодія способів обліку витрат і калькулювання продукції

Слід зазначити, що у практиці сільгосп підприємств виникають певні обмеження:

- витрати обліковуються протягом місяця, а не окремих днів;
- відсутня встановлена відпускна ціна на окремі продукти на момент закриття місяця;

- деякі витрати можуть бути пов'язані з періодом збирання врожаю і відображаються у складі незавершеного виробництва.

Такий підхід забезпечує точний та прозорий облік виробничих витрат, дозволяє проводити аналітику собівартості продукції за видами культур і контролювати ефективність виробничих процесів на кожному етапі.

Оцінка продукції сільського господарства за справедливою вартістю відповідно до П(С)БО 30 «Біологічні активи» [56] при первинному (первісному) визнанні переважно застосовується у тих випадках, коли важко визначити рівень якості продукції на момент її отримання або коли ціни на продукцію змінюються протягом періоду врожаю. Це пов'язано з тим, що ринкова вартість продукції може коливатися декілька разів під час її збору і підготовки до реалізації.

Дослідження показують, що більшість сільськогосподарських підприємств, зокрема *****, не застосовують концепцію справедливої вартості у своїй господарській діяльності. Вони здійснюють оцінку продукції рослинництва власного виробництва протягом звітного року за плановою собівартістю, а наприкінці року ці дані коригуються до фактичної собівартості, що відображає реальні витрати на виробництво продукції.

Для підприємств, які не застосовують П(С)БО 30 [56], обов'язковим є використання Методичних вказівок з планування, обліку та калькулювання собівартості продукції, робіт і послуг сільськогосподарських підприємств № 132 від 18.05.2001 р. [39].

Фактична собівартість продукції є ключовим показником для визначення економічної ефективності виробництва та обґрунтованості цін на продукцію. Калькуляція фактичної собівартості проводиться за календарний рік для основної продукції та щомісячно для продукції допоміжних виробництв.

Для насіння соняшнику фактична собівартість одного центнера (ц) розраховується шляхом ділення загальних витрат на вирощування та збирання врожаю на валовий збір продукції після очищення, сушіння та сортування.

Вартість побічної продукції (кошик соняшнику) визначається на основі кошторисних нормативних витрат на збирання, транспортування, пресування та інші роботи, пов'язані з отриманням субпродукту.

У випадку ***** побічна продукція від посадки соняшнику не використовується і не оцінюється за нормативами, тому розрахунок фактичної собівартості насіння спрощується. Він здійснюється шляхом ділення фактичних витрат на вирощування та частки загальновиробничих витрат у рослинництві на фізичну масу насіння соняшнику після його доробки.

Таким чином, фактична собівартість насіння соняшнику у ***** формується з урахуванням усіх витрат на вирощування, збору, очищення, сушіння та сортування продукції, без включення витрат на побічні продукти, що не використовуються підприємством.

Розрахунок фактичної собівартості насіння соняшнику у ***** наведено у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

**Визначення фактичної собівартості насіння соняшника у
*****, 2024 р.**

Види продукції	Загальна сума фактичних витрати, тис грн.	Вартість побічної продукції, тис. грн.	Загальні витрати без вартості побічної продукції, тис. грн.	Кількість одержаної продукції, ц	Фактична собівартість 1 ц продукції, грн.
Соняшник	2 453 125,5	-	2 453 125,5	2137,8	1147,50

Таким чином, фактична собівартість одного центнера насіння соняшнику у 2024 році у ***** становила 1147,50 грн.

Завершальним етапом визначення фактичної собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарському підприємстві є списання калькуляційних різниць та закриття аналітичних рахунків, які відкриваються до субрахунку 231 «Рослинництво». Якщо підприємство здійснює оприбуткування продукції за плановою собівартістю, то після розрахунку

фактичних витрат наприкінці року планова собівартість коригується до фактичного рівня, що дозволяє визначити калькуляційну різницю.

Після списання калькуляційних різниць за кредитом субрахунку 231 «Рослинництво», субрахунок закривається. Однак аналітичні рахунки, які використовувались для ілюстрації вартості врожаю наступного року, залишаються відкритими для подальшого обліку.

У 2024 році при закритті аналітичного рахунку 2312 «Соняшник» у ***** застосовувався метод дооцінки, оскільки фактичні витрати на вирощування насіння соняшнику перевищили планові витрати. Оскільки вся соняшникова продукція була реалізована наприкінці року, калькуляційні різниці були віднесені в дебет рахунка 90 «Собівартість реалізації».

Важливим аспектом підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику є залежність індексу ефективності від продуктивності культури, що підкреслює необхідність інтенсифікації виробництва, а не простого розширення посівних площ. Для досягнення високого прибутку та оптимальної ефективності виробництва слід зосереджуватися на раціональному використанні земельних, трудових та матеріальних ресурсів, що є основою ефективного ведення сільськогосподарського виробництва.

2.5. Система контролю виробництва соняшнику

Контроль у рослинництві розглядається як сукупність організаційних і технологічних заходів, спрямованих на дотримання нормативів виробництва, раціональне використання земельних, матеріальних та трудових ресурсів. У випадку з соняшником контроль включає аналіз агротехнічних операцій, моніторинг стану посівів, облік витрат і визначення результативності виробництва.

Основна мета контролю — забезпечення своєчасного виконання технологічних операцій відповідно до агротехнічних вимог, а також виявлення ризиків, що можуть призвести до втрат урожаю чи перевитрат ресурсів.

До основних елементів системи контролю виробництва соняшнику відносять:

1. Контроль підготовки ґрунту. На цьому етапі перевіряється:

- якість оранки, дискування та культивації;
- відповідність глибини обробітку нормативам;
- рівномірність розподілу рослинних решток;
- дотримання строків проведення робіт.

Контроль забезпечує мінімізацію втрат вологи та підготовку ґрунту оптимальної структури для висіву.

2. Контроль насінневого матеріалу та сівби. Здійснюється оцінювання:

- якості насіння (схожість, чистота, посівні кондиції);
- вибору гібридів, стійких до хворіб і шкідників;
- дотримання норм висіву;
- рівномірності розподілу насіння.

Систематичний контроль на цьому етапі дозволяє забезпечити оптимальну густоту стояння рослин.

3. Контроль догляду за посівами який включає моніторинг:

- появи бур'янів, шкідників і хворіб;
- своєчасності внесення добрив і засобів захисту рослин;
- правильності проведення міжрядних обробітків.

Це один з найбільш ресурсомістких етапів, тому якісний контроль мінімізує витрати та підвищує урожайність.

4. Контроль збирання врожаю передбачає:

- визначення оптимальних строків збирання;
- контроль роботи комбайнів (швидкість руху, висота зрізу, втрати під час збирання);
- правильність транспортування врожаю.

Метою є запобігання втратам та збереження якості насіння.

5. Економічний контроль базується на:

- аналізі структури витрат;
- порівнянні фактичних показників з нормативними;
- оцінці рентабельності виробництва;
- визначенні економічної ефективності окремих технологічних прийомів.

Економічний контроль дає змогу приймати управлінські рішення на основі достовірної інформації.

Найпоширеніші проблеми організації контролю у виробництві соняшнику це:

- недостатній рівень автоматизації та цифровізації контрольних процесів;
- відсутність уніфікованої системи внутрішнього контролю в господарствах;
- використання морально застарілої техніки;
- недоліки обліку витрат, що ускладнює аналіз ефективності;
- нестача кваліфікованих спеціалістів у сфері агрономічного контролю.

Ці чинники знижують точність аналізу та оперативність управлінських рішень.

Оскільки умовою контролю витрат є «центр відповідальності», то необхідно виділяти тільки ті витрати, які функціонально пов'язані з обсягом виконуваних робіт. Це прямі та прирівняні до них витрати, тобто тільки змінні витрати. Ефективний контроль величини витрат доцільно вести на основі первинної облікової інформації і здійснювати в натуральному і грошовому вираженні методом зіставлення або так званім методом бюджетування (рис. 2.13).

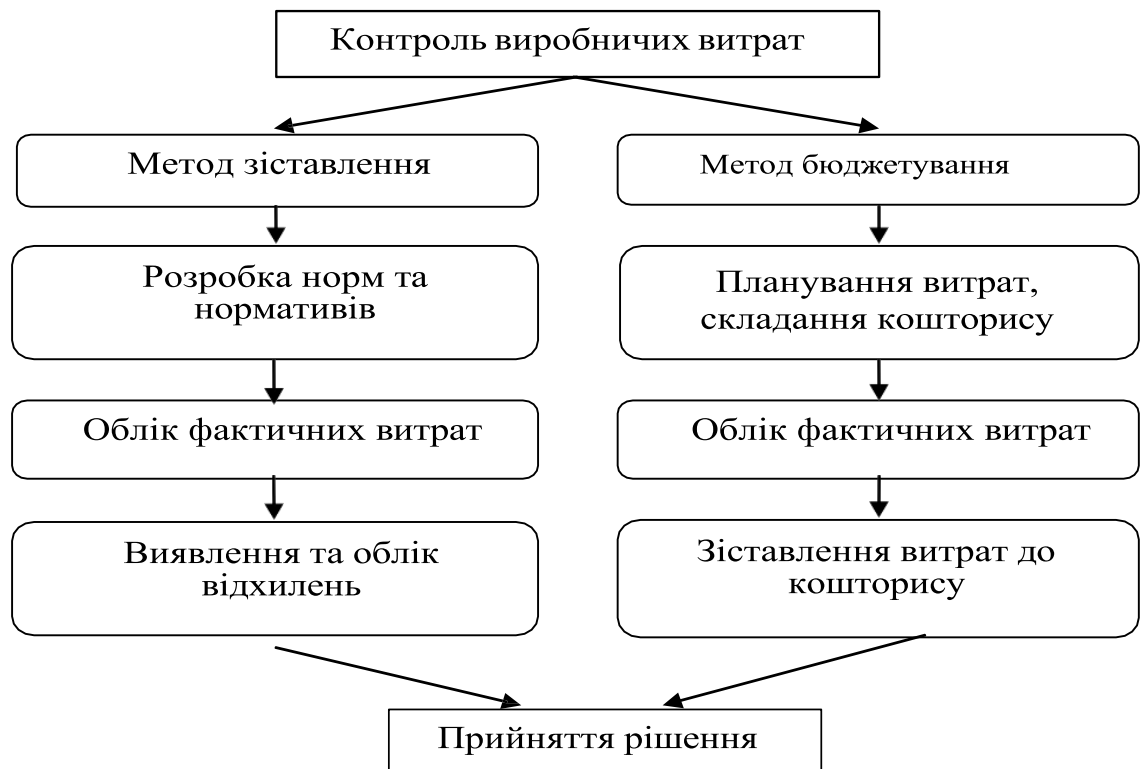

Рис. 2.13. Контроль виробничих витрат методом зіставлення та методом бюджетування (Джерело: розроблено автором)

У господарській практиці ***** спостерігаються порушення у порядку оформлення первинних та зведених документів. Зокрема, не завжди зазначаються розмір і дата встановленого ліміту, відсутні погоджувальні підписи відповідальних осіб, що істотно знижує інформаційну цінність документів. Використання таких неповних або неправильно оформлених документів не дозволяє об'єктивно визначати та аналізувати відхилення фактичних витрат від встановлених норм, що ускладнює контроль за економічною ефективністю виробництва.

Для усунення зазначених недоліків необхідно посилити контроль за правильністю оформлення всіх первинних документів, а також за дотриманням нормативного методу обліку з його системою сигнальних документів про відхилення. Впровадження такої практики дозволить своєчасно виявляти перевищення або недовикористання ресурсів, забезпечить об'єктивне відображення господарських операцій та сприятиме прийняттю

адекватних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності виробництва та економії ресурсів (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Основні етапи контролю облікового процесу виробництва соняшнику

Джерело : розроблено автором

Система контролю виробництва соняшнику є важливим стратегічним інструментом управління аграрним підприємством, оскільки вона дозволяє забезпечити ефективне планування, організацію та координацію всіх виробничих процесів. Основна мета впровадження такої системи полягає у дотриманні встановлених агротехнічних вимог, оптимізації використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, а також підвищенні економічної ефективності виробництва.

Контроль охоплює всі стадії вирощування соняшнику:

- підготовка ґрунту (орні роботи, внесення добрив, луцення стерні);

- сівба та посівний догляд (внесення насіння, обробка ґрунту, догляд за посівами, боротьба зі шкідниками та бур'янами);
- моніторинг росту та розвитку рослин, включно з внесенням мінеральних та органічних добрив, захисними заходами та поливом;
- збирання врожаю та первинна доробка продукції (очищення, сушіння, сортування);
- облік, накопичення та оцінка продукції, включно з визначенням фактичної собівартості насіння соняшнику та обліком побічної продукції.

Завдяки комплексному контролю на всіх етапах процесу можна своєчасно виявляти відхилення від планових показників, аналізувати їх причини та приймати оперативні управлінські рішення, що сприяє мінімізації виробничих втрат, раціональному використанню ресурсів та підвищенню рентабельності.

Важливою умовою ефективності системи контролю є цифровізація виробничих та облікових процесів. Використання сучасних інформаційних технологій, таких як системи точного землеробства, GPS-моніторинг техніки, автоматизовані системи обліку врожаю та витрат ресурсів, дозволяє зменшити ручну працю, підвищити точність даних та оперативність їх обробки.

Не менш важливим є підвищення кваліфікації персоналу, який безпосередньо задіяний у виконанні контролю, обліку та аналізу виробничих процесів. Компетентні фахівці здатні не лише вчасно фіксувати відхилення, а й пропонувати методи їх коригування, що забезпечує стабільне виробництво та оптимальне використання ресурсів.

Впровадження такої системи контролю дозволяє підвищити конкурентоспроможність господарства, адже своєчасна та достовірна інформація про витрати, стан посівів та фактичний урожай дозволяє ефективно планувати збут продукції, прогнозувати фінансові показники та приймати обґрунтовані рішення щодо інвестування у розвиток виробництва.

Таким чином, система контролю виробництва соняшнику виступає не лише засобом обліку і моніторингу, а й ключовим фактором стратегічного управління господарством, що забезпечує підвищення ефективності, прибутковості та стійкого розвитку підприємства.

3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКА

3.1. Облікова політика підприємства в контексті оптимізації витрат і результатів виробництва соняшнику

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві належить до безпосередньої компетенції власників і здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [62]. У статті 8 цього Закону розкривається поняття організації бухгалтерського обліку як системи дій, спрямованих на забезпечення повноти, достовірності та своєчасності отримання інформації про господарські операції підприємства. Така система передбачає не лише реєстрацію та групування операцій залежно від їх економічного значення, а й контроль за раціональним використанням виробничих ресурсів, що є ключовим для ефективного управління.

Призначення організації бухгалтерського обліку полягає у раціоналізації та удосконаленні обробки інформації, оптимальному розподілі облікових завдань між персоналом бухгалтерії та науково обґрунтованій організації праці. Відсутність належно організованої системи обліку унеможливорює ефективну господарську діяльність, оскільки інформація про витрати, доходи та ресурси підприємства не буде повною та достовірною.

Організація обліку – це цілеспрямована діяльність керівництва підприємства, спрямована на створення, підтримання та постійне вдосконалення системи бухгалтерського обліку. Метою є задоволення потреб як внутрішніх користувачів (керівництва та структурних підрозділів підприємства), так і зовнішніх (інвестори, контролюючі органи, кредитори). Процес організації обліку передбачає:

- вибір та обґрунтування структури бухгалтерії;

- визначення штату облікового апарату та розподіл обов'язків між його працівниками;
- обрання оптимальної форми обліку;
- формування та затвердження облікової політики підприємства.

Облікова політика є однією з ключових складових організації бухгалтерського обліку. Вона визначається як сукупність принципів, методів і процедур, що застосовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності, з урахуванням чинного законодавства та внутрішніх управлінських потреб. Основна мета облікової політики – створення ефективної інформаційної системи на певний звітний період, яка забезпечує надійність фінансової звітності та об'єктивність оцінки діяльності підприємства.

Підприємства мають право самостійно формувати свою облікову політику, проте її зміст регламентується державними стандартами бухгалтерського обліку (П(С)БО). Складові облікової політики поділяють на дві групи:

1. Організаційно-технологічні аспекти, до яких належать:

- організаційна структура та форма ведення бухгалтерського обліку;
- робочий План рахунків бухгалтерського обліку;
- форми первинних документів та порядок їх заповнення;
- порядок проведення інвентаризацій;
- методи оцінки активів та зобов'язань;
- правила документообороту та внутрішнього контролю.

2. Методологічні аспекти, що включають:

- методи обліку необоротних активів;
- облік розрахунків із дебіторами та кредиторами;
- облік витрат та доходів;
- інші методи ведення обліку окремих ділянок підприємства.

Облікова політика затверджується керівником підприємства спеціальним наказом або розпорядженням, підпис якого робить документ чинним, а керівник несе повну відповідальність за її зміст (рис.3.1).

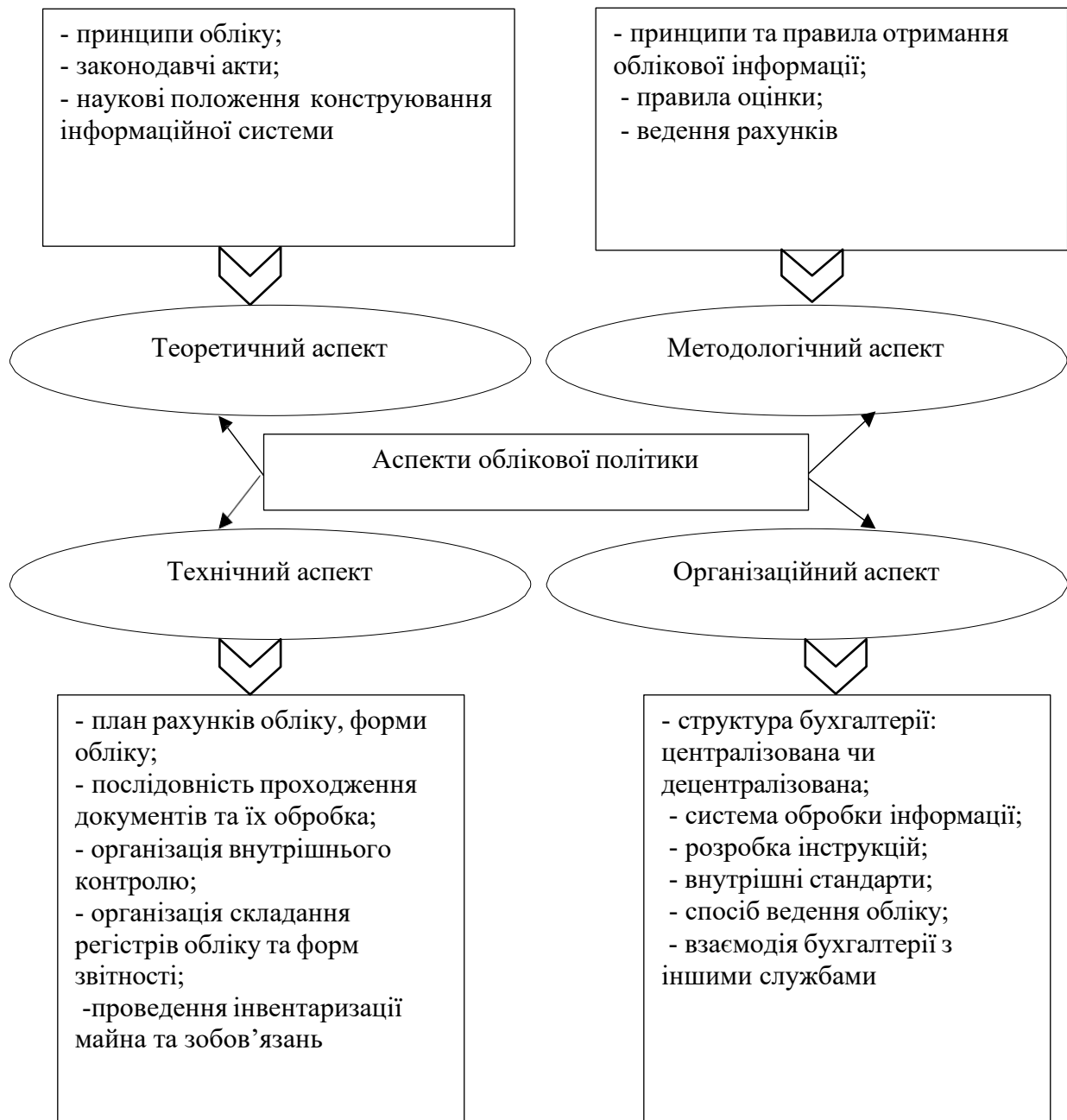

Рис. 3.1 Аспекти облікової політики

Від ефективності організації бухгалтерського обліку та правильно розробленої облікової політики безпосередньо залежить успішність управління фінансово-господарською діяльністю підприємства, а також реалізація його стратегічних цілей на довгострокову перспективу. Хоча

облікова політика охоплює всі сторони бухгалтерського обліку, її конкретний зміст відрізняється між підприємствами, оскільки наведені теоретичні, методичні та організаційні складові не є вичерпними і можуть адаптуватися під специфіку діяльності конкретного господарства.

Механізм формування облікової політики на підприємстві можна представити у вигляді логічної схеми (рис. 3.2), що відображає етапи розробки, затвердження та впровадження основних принципів і методів бухгалтерського обліку.

Рис. 3.2 Формування облікової політики

При розробці облікової політики слід дотримуватися двох ключових аспектів:

1. Вимоги законодавства та нормативних документів. Облікова політика підприємства повинна відповідати національному законодавству України, у першу чергу Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність», а також П(С)БО, методичним рекомендаціям та іншим нормативним актам, що регламентують ведення бухгалтерського обліку. Дотримання цих вимог забезпечує законність та достовірність бухгалтерського обліку, а також захищає підприємство від фінансових і правових ризиків.

2. Створення якісної інформаційної бази бухгалтерського обліку. Облікова політика повинна сприяти формуванню повної, системної та структурованої інформації про діяльність підприємства, яка відображатиметься у фінансовій звітності. Для цього необхідно застосовувати системний підхід, що передбачає взаємозв'язок усіх елементів обліку: первинних документів, реєстрів, аналітичних та синтетичних рахунків. Крім того, політика повинна забезпечувати оптимальне розкриття інформації, тобто подання її у вигляді, достатньому для прийняття ефективних управлінських рішень керівництвом, інвесторами, кредиторами та іншими зацікавленими сторонами.

Таким чином, механізм формування облікової політики поєднує нормативну відповідність та якість інформаційної бази, що забезпечує надійний фундамент для ведення бухгалтерського обліку, управління господарською діяльністю та оцінки фінансових результатів підприємства.

Підприємство має право розширювати облікову політику, доповнюючи її додатковими елементами, що відображають специфіку його діяльності та потреби управління. Вибір конкретних принципів, методів і процедур бухгалтерського обліку значною мірою визначається особливостями діяльності товариства, зокрема його галузевою належністю, масштабами

виробництва, організаційною структурою та характером господарських операцій.

Однією з необхідних умов своєчасного отримання достовірної інформації про виробництво соняшнику є чітке дотримання графіка документообігу, який формується на підставі первинних документів. Цей графік забезпечує оперативне відображення всіх витрат, пов'язаних з процесом виробництва, та служить основою для складання змінного виробничого звіту (табл. 3.1). Завдяки такому підходу керівництво підприємства отримує актуальні дані про фактичний стан витрат, що дозволяє своєчасно приймати управлінські рішення, контролювати ефективність виробництва та оптимізувати використання ресурсів.

3.2. Стратегічні альтернативи розвитку виробництва соняшнику (SWOT-аналіз, позиціонування на ринку)

У сучасних умовах розвитку ринкового середовища компанії, як ті, що вже закріпилися на ринку, так і ті, що тільки виходять на нього, стикаються з усе більш складними викликами. Основні проблеми підприємств пов'язані з високим рівнем конкуренції, наявністю великої кількості схожих товарів та послуг, перенасиченням інформаційного й рекламного простору, підвищенням вимог споживачів до якості продукції, нестабільністю кон'юнктури та місткості ринку, а також впровадженням нових інновацій, що постійно змінюють ринкові умови (табл. 3.1).

Для успішного функціонування та забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємствам необхідно завчасно прогнозувати можливі труднощі та визначати потенційні можливості, які можуть відкритися у майбутньому. Це передбачає визначення пріоритетних напрямів розвитку, розробку бізнес-планів, адаптацію до змін зовнішнього середовища, впровадження сучасних технологій управління, а також перегляд

Таблиця 3.1

Графік документообігу з обліку виробничих витрат

Шифр	Назва первинного та зведеного документа	Призначення документа	Термін складання	Відповідальні за складання	Термін подання документа до бухгалтерії
01	Лімітно-забірна картка	Документальне оформлення витрачених сировини і матеріалів	В кінці кожної зміни	Завідувач складу	У кінці кожної зміни
02	Накладна на сировину, матеріали або напівфабрикати	Документальне оформлення витрачених сировини і матеріалів	В момент відпуску	Начальник виробничого цеху – «центру відповідальності»	Упродовж дня
03	Наряд	Документальне оформлення виробітку працівників	В кінці кожної зміни	Начальник виробничого цеху – «центру відповідальності»	Упродовж дня
04	Рапорт на виробіток	Документальне оформлення виробітку працівників	В кінці кожної зміни	Начальник виробничого цеху – «центру відповідальності»	У кінці кожної зміни
05	Акт виконаних робіт	Документальне оформлення виробітку працівників	В кінці кожної зміни	Начальник виробничого цеху – «центру відповідальності»	У кінці кожної зміни
06	Змінний виробничий звіт	Узагальнення виробничих витрат за бюджетним «центром відповідальності» за зміну	В кінці кожної зміни при комп'ютеризації обліку або на наступний день	Бухгалтерія	У кінці кожної зміни при комп'ютеризації обліку або на наступний день

Джерело: розроблено автором на основі [5].

і коригування стратегій діяльності. Усе це формує основу стратегічного управління підприємством.

Одним із ключових інструментів стратегічного управління є SWOT-аналіз, який дозволяє комплексно оцінювати внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на розвиток компанії.

SWOT – це аббревіатура від англійських слів: *Strengths* (Сильні сторони), *Weaknesses* (Слабкі сторони), *Opportunities* (Можливості) та *Threats* (Загрози). Вперше акронім SWOT був представлений професором К. Ендрюсом у 1963 р. на конференції з проблем бізнес-політики в Гарварді. Спочатку SWOT-аналіз використовувався для структуризації та систематизації знань про поточну ситуацію і тенденції на ринку, згодом він став інструментом для розробки стратегій підприємства. З появою SWOT-моделі аналітики отримали ефективний засіб для організації своєї інтелектуальної діяльності та аналітичної роботи.

SWOT-аналіз – це процес встановлення взаємозв'язків між сильними і слабкими сторонами підприємства та можливостями і загрозами зовнішнього середовища. Його результати слугують основою для формулювання та вибору стратегій розвитку підприємства. SWOT-аналіз дозволяє розглянути підприємство як господарюючу систему в конкретному ринковому середовищі, впорядкувати наявну інформацію та суб'єктивні оцінки, що допомагає приймати обґрунтовані управлінські рішення. Він не дає готових рішень, але забезпечує структуровану основу для оцінки стратегічних варіантів, визначення напрямів адаптації до ринкового середовища або активного впливу на нього.

Широке використання SWOT-аналізу пояснюється тим, що стратегічне управління вимагає опрацювання великих обсягів інформації: її збір, обробка, аналіз і використання потребують системного підходу та спеціальних методів організації аналітичної роботи.

Методика проведення SWOT-аналізу передбачає кілька послідовних етапів:

I. Визначення власних сильних і слабких сторін підприємства. На цьому етапі необхідно встановити ключові переваги та недоліки підприємства. Для цього виконуються такі кроки:

1. Складається перелік параметрів, за якими оцінюється діяльність підприємства.

2. За кожним параметром визначається, що є сильними сторонами, а що – слабкими.

3. Зі всього переліку відбираються найважливіші сильні та слабкі сторони підприємства.

Результати цього етапу можна відобразити у вигляді таблиці для подальшого аналізу та формування стратегій (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Загальні характеристики сильних і слабких сторін підприємства, що використовуються у SWOT-аналізі*

Потенційні внутрішні	
переваги	недоліки
Конкурентні переваги (унікальність); сильна позиція у специфічних ринкових сегментах, добре знаний лідер; жорсткий конкурент на ринку; стратегія наступу чи інша важлива стратегія; сприяння зростанню чисельності цільових груп споживачів чи їхній лояльності; вища за середню обізнаність про стан ринку; можливості захисту від конкурентів; диференціація виробів, обґрунтована диверсифікація; достатні фінансові ресурси; вищі за середні технологічні та інноваційні навички; творчий менеджмент; добре вивчений ринок, потреби покупців; вища за середню рентабельність і прибутковість та маркетингові навички	Відсутність реальних конкурентних переваг; постійні атаки з боку ключових конкурентів; нижчі за середні темпи зростання; брак фінансових ресурсів, недостатній прибуток; втрата репутації у споживачів; «пасти задніх» у розвитку продукції, вузька спеціалізація; недоліки у стратегічній діяльності; брак дій для пом'якшення конкурентного тиску; виробництво з високими витратами, зношення потужностей; відсутність реальних особливих навичок у галузі менеджменту, брак талантів; «новачок» у бізнесі, чия репутацію ще не доведено; відсутність міцної позиції, щоб боротися із загрозами

II. Виявлення ринкових можливостей та загроз (табл. 3.3).

Цей етап можна розглядати як своєрідну «розвідку ринкового середовища». Він передбачає систематичну оцінку зовнішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства, з метою визначення потенційних

Таблиця 3.3

Загальні зовнішні можливості та загрози для підприємства, що використовуються у SWOT-аналізі

Потенційні зовнішні	
можливості	загрози
Розвиток економіки країни; соціально-політична стабільність; обґрунтоване законодавство; обслуговування додаткових груп споживачів; входження в нові ринки (сегменти); розширення виробництва для задоволення потреб споживачів; споріднена диверсифікація, товари з доповненнями; вертикальна інтеграція; можливість руху в бік більш привабливих стратегічних груп; самозаспокоєність ключових конкурентів; швидке зростання ринку	Інфляція; велика ймовірність виникнення нових конкурентів (зокрема іноземних); зростання збуту товарів-замінників; уповільнений темп зростання ринку; «ворожі дії» з боку держави; тенденції до рецесії та скорочення ділового циклу; виникнення труднощів при укладанні договорів із постачальниками та споживачами; зміни в потребах і смаках споживачів; негативні демографічні зміни; негативна екологічна ситуація; соціально-політична нестабільність

можливостей для розвитку та виявлення загроз, які можуть негативно вплинути на його функціонування.

Під час аналізу ринку оцінюють такі аспекти:

1. **Можливості (Opportunities)** – зовнішні чинники, що можуть сприяти розвитку компанії, збільшенню доходів, розширенню ринку чи підвищенню конкурентоспроможності. До них належать: зростання попиту на продукцію, вихід на нові ринки, зміни законодавства на користь бізнесу, впровадження інновацій та технологій, партнерство та стратегічні альянси.

2. **Загрози (Threats)** – зовнішні чинники, які можуть обмежувати діяльність підприємства або створювати ризики для його розвитку. Це, зокрема: висока конкуренція, коливання цін на ринку, економічна нестабільність, зміни у законодавстві, негативні тенденції попиту, технологічні ризики та ризики екологічного характеру.

Ретельне визначення можливостей та загроз дозволяє підприємству реалістично оцінити ринкову ситуацію, планувати стратегії адаптації та розвитку, а також формувати системи заходів для мінімізації ризиків і використання потенційних переваг.

III. Зіставлення сильних і слабких сторін підприємства з можливостями та загрозами ринку

На цьому етапі здійснюється інтеграція результатів внутрішнього та зовнішнього аналізу підприємства з метою формування практичних стратегічних рішень. Для цього використовується SWOT-матриця, яка дозволяє наочно зіставити внутрішні ресурси та потенціал підприємства зі зовнішніми ринковими факторами.

У матриці виділяють чотири ключові поля, кожне з яких визначає специфічний напрям розробки стратегій:

1. СіМ (Сильні сторони × Можливості) – розробка стратегій, що підтримують та розвивають сильні сторони підприємства, використовуючи наявні зовнішні можливості для підвищення ефективності та конкурентоспроможності.
2. СіЗ (Сильні сторони × Загрози) – орієнтація на мінімізацію ризиків та подолання зовнішніх загроз за допомогою наявних внутрішніх ресурсів і резервів підприємства.
3. СлМ (Слабкі сторони × Можливості) – формування стратегій, спрямованих на використання зовнішніх можливостей для подолання внутрішніх недоліків, підвищення продуктивності та ефективності.
4. СлЗ (Слабкі сторони × Загрози) – створення стратегій, які дозволяють не лише усунути слабкості підприємства, а й захиститися від можливих негативних впливів зовнішнього середовища.

Таким чином, проведення SWOT-аналізу дає змогу комплексно оцінити підприємство, визначити пріоритетні напрямки розвитку та сформулювати стратегії, що враховують як внутрішні ресурси, так і зовнішні ризики.

Переваги SWOT-аналізу:

- Простота застосування та відносно низькі витрати на його проведення;
- Гнучкість та можливість адаптації до різних умов;
- Систематизація знань про внутрішні та зовнішні фактори підприємства;

- Можливість визначення конкурентних переваг та стратегічних пріоритетів;
- Систематична діагностика ринку та ресурсів підприємства.
- Недоліки SWOT-аналізу:
- Неможливість врахувати всі фактори та їхню взаємодію;
- Суб'єктивність вибору та ранжування факторів;
- Обмежена здатність до швидкої адаптації у динамічному ринковому середовищі.

Використання SWOT-аналізу є критично важливим для стратегічного планування. Воно дозволяє:

- Виявити та систематизувати проблемні аспекти управління та ресурсної бази;
- Своєчасно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі;
- Використовувати нові можливості швидше, ніж конкуренти;
- Приймати обґрунтовані рішення щодо розвитку та оптимізації діяльності.
- Приклад застосування SWOT-аналізу у виробництві олійних культур:
- Сильні сторони: забезпеченість переробними потужностями, стабільний попит на внутрішньому та зовнішньому ринках, сприятливі природно-кліматичні умови;
- Слабкі сторони: низький рівень впровадження сучасних агротехнологій, порушення технологічних процесів, монополізація переробного комплексу, недотримання сівозмін, відсутність науково обґрунтованої цінової політики, диспаритет цін на продукцію;
- Можливості: формування ефективної державної політики для підтримки олійної галузі, державне регулювання та підтримка виробництва насіння олійних культур;
- Загрози: макроекономічні ризики через коливання світових цін, виснаження земельних, водних та біологічних ресурсів, генетичного потенціалу рослин через орієнтацію на прибуток.

На основі цієї системної оцінки підприємство може розробляти стратегії розвитку, мінімізувати ризики та підвищувати ефективність виробництва олійних культур (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

SWOT-аналіз виробництва олійних культур

Сторони	
сильні (S)	слабкі (W)
Вигідне геостратегічне розміщення у зоні міжнародних транспортних коридорів; стабільний попит на продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках; унікальні природно-кліматичні умови для вирощування олійних культур; наявність наукової бази, спроможної забезпечувати науковий супровід виробництва олійних культур; постійне зростання валового виробництва продукції; зростання продуктивності ріпаку; високий рівень рентабельності соняшнику; Україна є світовим лідером з виробництва, переробки та експорту соняшнику; забезпеченість земельними та водними ресурсами; забезпеченість переробними потужностями; високий потенціал виробництва та експорту продукції олійних культур та продуктів їх переробки; диверсифіковані напрями споживання	Відсутність науково обґрунтованої політики ціноутворення на ринку олійних культур; домінування іноземної селекції на ринку олійних культур; низький рівень впровадження сучасних агротехнологій та недотримання технологічних процесів; низька ефективність системи фінансування та страхування; монополізація вітчизняного олієжирового переробного комплексу; недотримання сівозмін; нестабільність показників виробництва ріпаку; недостатній рівень урожайності соняшнику та сої; невідповідність нормативно-правової бази, законодавства, що регулює виробництво, переробку, експорт олійних культур реаліям і потребам аграрного ринку; диспаритет цін між олійною продукцією та товарами і послугами суміжних галузей

Проведений SWOT-аналіз підтверджує, що виробництво олійних культур займає стратегічно важливу позицію в аграрному секторі України та має значний потенціал для розвитку. Галузь характеризується високою прибутковістю, широкими можливостями для нарощування виробництва, а також високим рівнем конкурентоспроможності на внутрішніх та світових ринках. Сильні сторони виробництва здебільшого визначаються природно-кліматичними умовами України, наявністю розвиненої переробної інфраструктури та сформованим експортним потенціалом, що дозволяє підприємствам забезпечувати стабільний ринок збуту та підвищувати рентабельність.

Разом із тим, виробництво олійних культур має ряд слабких сторін, які потребують системного контролю та усунення. Найбільш критичними є виснаження ґрунтів, залежність від погодних умов, високі матеріальні та трудові витрати на технологічні процеси. Ігнорування цих факторів може призвести до нестабільності виробничих результатів і зниження економічної ефективності господарювання.

Зовнішні можливості галузі відкривають перспективи для масштабування виробництва та підвищення конкурентоспроможності. До них належать розвиток нових ринків збуту, активне впровадження цифрових та інноваційних технологій, удосконалення логістичних процесів, а також диверсифікація продукції для задоволення потреб різних сегментів ринку. Водночас підприємства повинні враховувати зовнішні загрози, що можуть негативно впливати на стабільність виробництва: коливання світових цін на олійні культури, кліматичні зміни, політико-економічну нестабільність, а також виснаження природних ресурсів.

Отже, проведений SWOT-аналіз демонструє, що виробництво олійних культур є економічно вигідним та стратегічно важливим напрямом аграрного сектору України. Для забезпечення його сталого розвитку необхідне впровадження сучасних технологій обробітку, дотримання сівозміни, підвищення рівня агротехнічного та економічного контролю. Особлива увага повинна приділятися управлінню ризиками, пов'язаними з кліматичними факторами, ринковими коливаннями та збереженням родючості ґрунтів.

3.3. Використання сучасних інформаційних технологій в обліку та контролю витрат виробництва соняшнику

Сучасні інформаційні технології (ІТ) істотно трансформують процеси бухгалтерського обліку та контролю виробничих витрат, забезпечуючи автоматизацію операцій, підвищення точності даних, зменшення ризику помилок та покращення прозорості фінансової інформації [12]. Використання

передових технологічних рішень, таких як ERP-системи, хмарні платформи, BI-інструменти, IoT, а також штучний інтелект (ШІ) і машинне навчання, дозволяє оперативно відстежувати витрати, прогнозувати потреби в ресурсах і приймати управлінські рішення на основі достовірних даних, що сприяє оптимізації витрат на всіх етапах виробництва.

Ключові технології та їхнє застосування:

- ERP-системи (Enterprise Resource Planning). Інтегрують усі функціональні аспекти управління підприємством — від фінансів і закупівель до виробництва та логістики — на єдиній базі даних. Це забезпечує точний облік витрат у реальному часі та дозволяє комплексно контролювати виробничі процеси.
- Хмарні технології. Дають змогу гнучко й масштабовано обробляти великі обсяги даних, забезпечують доступ до інформації з будь-якої точки та знижують витрати на власну IT-інфраструктуру.
- Business Intelligence (BI) та аналітичні платформи. Спрямовані на збір, візуалізацію та аналіз даних щодо витрат (собівартості продукції, операційних та накладних витрат). Це дозволяє своєчасно виявляти неефективні ділянки, прогнозувати тенденції та ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення.
- Інтернет речей (IoT). Використання датчиків на обладнанні для відстеження споживання ресурсів, ефективності роботи машин та витрат матеріалів дозволяє здійснювати точний контроль виробничих витрат у режимі реального часу.
- Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання. Сприяють прогнозуванню витрат, виявленню аномалій, оптимізації логістичних процесів та планування виробництва, що зменшує ризики та забезпечує ефективне використання ресурсів.

- Автоматизація та роботизація. Знижують потребу в ручній праці, мінімізують помилки операційного персоналу та оптимізують витрати на оплату праці.

Основні переваги впровадження ІТ у сферу обліку та контролю витрат:

- Підвищена точність і прозорість. Автоматизація процесів зменшує людський фактор, забезпечуючи надійність і достовірність даних.
- Оперативний контроль. Можливість відстежувати витрати на всіх етапах виробничого циклу та реалізації продукції.
- Зростання ефективності. Швидкий доступ до аналітичних даних дозволяє оптимізувати процеси та знижувати собівартість продукції.
- Покращене планування. Використання ІІІ та аналітики для прогнозування витрат і потреб у ресурсах.
- Зниження ризиків. Виявлення відхилень та потенційних проблем на ранніх стадіях виробничого циклу.

Таким чином, цифрові технології стають ключовим інструментом сучасного бухгалтерського обліку аграрних підприємств. Вони не лише автоматизують рутинні операції, підвищують точність і надійність облікових даних, а й створюють умови для швидкого формування звітності, що відповідає вимогам регуляторних органів, сприяючи ефективному управлінню витратами та підвищенню економічної результативності виробництва.

Цифровізація обліку та контролю витрат дає змогу оперативно інтегрувати дані з різних систем, знижуючи витрати на управлінські процеси та оптимізуючи використання ресурсів. Використання сучасних технологій дозволяє аграрним підприємствам гнучко реагувати на зміни ринкового середовища, підвищувати точність і своєчасність фінансової інформації, забезпечувати ефективний стратегічний аналіз і, як наслідок, покращувати конкурентоспроможність та стабільність бізнесу в динамічних умовах економіки. Сучасні технології цифрової трансформації аграрного бізнесу розглянемо на рис.3.3.

Документування господарських операцій за допомогою цифрових технологій дозволяє проводити накопичення та первинну обробку облікових даних незалежно від місця знаходження користувача, за умови доступу до Інтернету та використання хмарного програмного забезпечення. Це розширює

Технології точного землеробства	Використання супутникових знімків, дронів, сенсорів і датчиків для збору даних про стан ґрунту, рівень вологості, ріст рослин, тощо. Це допомагає раціонально використовувати добрива, воду та інші ресурси, що скорочує витрати та підвищує врожайність
Інтернет речей (iot)	Датчики iot використовуються для моніторингу клімату, вологості, температури в теплицях, стану худоби та параметрів агротехніки. Ці датчики забезпечують постійний збір в реальному часі, що дає можливість оперативно реагувати на зміни та управляти процесами
Big Data та аналітика	Збір і аналіз великих обсягів даних дозволяє прогнозувати врожаї, оптимізувати посіви, а також аналізувати вплив погодних умов. Аналітичні системи допомагають агробізнесу приймати обґрунтовані рішення, знижуючи ризики та
Автоматизація обліку та ERP-системи	Впровадження ERP- системи дозволяє управляти ресурсами підприємства, збирати й аналізувати фінансові, облікові та логістичні дані. Це полегшує управління виробництвом, підвищує точність обліку та забезпечує краще планування
Роботизація процесів	Автоматизація механічних завдань, таких як збір врожаю, розподіл кормів для худоби, підвищує швидкість і точність процесів. Використання роботизованих систем у фермерстві скорочує людські трудові затрати і знижує залежність від

Рис. 3.3. Сучасні технології цифрової трансформації аграрного бізнесу

Джерело: узагальнено автором

можливості ведення обліку, автоматизації процесів і підвищення якості управлінських рішень.

Сьогодні для ведення бухгалтерії застосовується широкий спектр цифрових інструментів[26], які дозволяють автоматизувати рутинні процеси, знижувати помилки та ефективно управляти фінансовими даними. Найпопулярніші з них:

1. QuickBooks – система для обліку витрат, виставлення рахунків, управління зарплатами та звітності; підтримує хмарне зберігання даних і інтеграцію з іншими додатками.

2. Xero – хмарна платформа для малого та середнього бізнесу, що спрощує управління витратами, касовими операціями, виставленням рахунків та обліком.

3. SAP ERP – інтегрована система управління підприємством, яка охоплює бухгалтерський облік, контроль, закупівлі та виробничі процеси.

4. M.E.DOC, MASTER: Бухгалтерія, FREDO Звіт, Сота, BAS Бухгалтерія – рішення для ведення бухгалтерського обліку, формування податкової звітності, нарахування заробітної плати та інших фінансових операцій.

5. Zoho Books – хмарний інструмент для малого та середнього бізнесу, що забезпечує облік витрат, управління рахунками, формування звітів і податкових документів.

Для ефективного використання автоматизованих облікових систем на підприємстві необхідно:

- Впровадити програму MASTER: Бухгалтерія, яка забезпечує комплексний автоматизований облік.
- Розробити і дотримуватися єдиної облікової політики, що визначає методику відображення господарських операцій та оцінки об'єктів обліку.
- Забезпечити суворе дотримання документообігу.
- Підвищувати кваліфікацію персоналу бухгалтерії шляхом навчання, перепідготовки та професійного розвитку.

Впровадження сучасних програмних засобів дозволяє:

- Покращити складський облік та контроль за постачанням і реалізацією продукції.
- Швидко розраховувати заробітну плату та виявляти перевитрати ресурсів.
- Своєчасно формувати фінансову звітність та аналізувати фінансовий стан підприємства.

- Оптимізувати чисельність персоналу бухгалтерії за рахунок автоматизації рутинних процесів.

Класифікація бухгалтерських програм за функціональними можливостями:

1. Міні-бухгалтерія – для підприємств з невеликим штатом бухгалтерів без розподілу за розділами обліку.
2. Інтегрована бухгалтерська система – підтримує всі основні функції бухгалтерського обліку.
3. Бухгалтерський конструктор – з розширеними інструментальними можливостями, включає макромову та модульну архітектуру.
4. Бухгалтерський комплекс – сукупність програм для ведення окремих розділів і всього обліку підприємства.
5. Бухгалтерія-Офіс – підсистема в складі ERP-системи, що об'єднує облік, планування, аналіз та прийняття рішень.
6. Система на замовлення – індивідуально адаптовані рішення на базі типового бухгалтерського ядра.
7. Система обліку за міжнародними стандартами – підтримує П(С)БО, МСФЗ, різні мови та валюти.
8. Консультаційні системи – для зберігання та оновлення баз нормативних документів.

Програма MASTER: Бухгалтерія включає модулі: «Продажі», «Покупки», «Складські операції», «Виробництво», «ОЗ та НМА», «Податковий облік», «Кадри», «Зарплата», «Операції». Використання цього продукту дозволяє створити єдиний інформаційний простір для управління фінансово-господарською діяльністю підприємства або холдингу, з можливістю чіткого регламентування прав доступу та функціоналу користувачів.

Переваги та недоліки таких систем, як MASTER: Бухгалтерія, SAP ERP та М.Е.DOC, наведені у відповідній таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Переваги програм MASTER: Бухгалтерія, SAP та M.E.Doc відповідно до
означених критеріїв**

Критерій	MASTER: Бухгалтерія	SAP (Business One / S/4HANA)	M.E.Doc
1	2	3	4
Цільова аудиторія	Малі та середні підприємства, ФОП, бухгалтерські служби	Середній та великий бізнес, холдинги, мультинаціональні компанії	Малий та середній бізнес — фокус на звітності та документообігу
Основна функціональність	Бухоблік, податкова звітність, зарплата, склади, первинка	Повний ERP: фінанси, логістика, CRM, виробництво, аналітика	Електронна звітність, документообмін, підпис (ЕЦП), обмін з банками
Гнучкість налаштувань / кастомізація	Висока для типових сценаріїв; кастомізація через налаштування та доп. модуль	Дуже висока, але складна і дорожча у реалізації	Низька — орієнтований на стандартизовані процеси (звітність)
Сумісність із законодавством (локалізація)	Локалізована під національні правила (Україна)	Містить локалізації, але вимагає впровадження партнером	Повністю локалізований для податкової звітності України
Інтеграція з банками, CRM, МЕРЧАНТ-сервісами	Є інтеграції; можливе доопрацювання	Широкі корпоративні інтеграції, middleware	Пріоритет — інтеграція з податковою, банками, ЕДО
Підтримка електронного документообігу	Має модулі/доповнення для ЕДО	Інтегрується з корпоративними EDI-рішеннями	Основний фокус — ЕДО та підпис документів
Аналітика та звітність	Стандартні звіти + аналітика для МСБ	Дуже потужна аналітика, вбудований BI (особливо S/4HANA)	Обмежена аналітика; фокус на регламентованій звітності
Масштабованість	Добра для МСБ; обмеження при великій кількості підрозділів/складів	Дуже висока — корпоративні впровадження на рівні холдингів	Обмежена — підходить як доповнення до обліку
Складність впровадження	Невисока/середня (швидке стартове впровадження)	Висока — тривалі проекти з консалтингом і адаптацією	Низька — просте підключення для звітності

Продовження табл.3.5

1	2	3	4
Вартість (ліцензії + впровадження)	Доступніша для МСБ	Висока — ліцензії, інфраструктура, консалтинг	Невисока абонентська/сервісна плата (для ЕДО)
Підтримка та спільнота	Локальна підтримка, сервісні партнери	Партнери та інтегратори; велика екосистема	Офіційна підтримка та сервіси техпідтримки для ЕДО
Рівень автоматизації зарплати та кадрів	Вбудований модуль зарплати/кадрів (визначена функціональність)	Потужні HRM/Payroll рішення (корпоративні)	Обмежений; часто доповнюється інтеграцією з бухпрограмою
Ризики при використанні	Залежність від конкретного постачальника/партнера; можливі обмеження при масштабуванні	Висока вартість та тривалість впровадження; ресурсомісткість	Залежність від стабільності зв'язку з податковою; обмежений функціонал

Бухгалтерська програма MASTER: Бухгалтерія є ефективним інструментом автоматизації облікових процесів на підприємствах різних форм власності та галузевої специфіки. Використання програми забезпечує підвищення точності, оперативності та надійності ведення бухгалтерського обліку, що сприяє оптимізації роботи фінансових служб.

Основні переваги програми полягають у зручному інтерфейсі, логічній структурі модулів та високій адаптивності до вимог чинного законодавства. Програма дозволяє формувати повний пакет облікової документації — від первинних документів до фінансової та податкової звітності, забезпечуючи цілісність і комплексність інформаційної системи підприємства. Важливою є можливість автоматичного заповнення регламентованої звітності, формування аналітичних відомостей, оперативного обліку запасів, розрахунків із контрагентами та нарахування заробітної плати.

Система підтримує інтеграцію з іншими інформаційними продуктами та банківськими сервісами, що зменшує трудомісткість ручного введення даних і мінімізує ризик помилок. Гнучке налаштування та багатокористувацький

режим забезпечують ефективну роботу бухгалтерії навіть у великих організаціях із потребою розмежування доступу до різних ділянок обліку.

Таким чином, впровадження MASTER: Бухгалтерія є доцільним для підприємств, що прагнуть отримувати оперативну, точну та повноцінну бухгалтерську інформацію, підвищувати продуктивність праці та забезпечувати відповідність обліку нормативним вимогам, сприяючи обґрунтованому прийняттю управлінських рішень у сучасних умовах господарювання.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На підставі проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Соняшник є провідною олійною культурою в Україні, тому контроль та управління його вирощуванням мають важливе значення для забезпечення країни високоякісними харчовими продуктами. Крім того, ця культура є ключовим експортним товаром, що забезпечує надходження валюти до державного бюджету.

2. Витрати визначаються як вартість ресурсів, що використовуються для отримання прибутку або досягнення інших цілей підприємства. До них належать матеріальні, трудові та інші ресурси, необхідні для виробництва продукції або надання послуг. Облік витрат здійснюється за окремими об'єктами (окремі види біологічних активів або їх групи) відповідно до П(С)БО 16 «Витрати».

3. Дослідження проводилось на прикладі *****, розташованого в *****, що спеціалізується на рослинництві, зокрема на вирощуванні соняшнику. Господарство має статус юридичної особи, відноситься до категорії мікропідприємств, а керівником є *****.

4. ***** використовує власні земельні угіддя площею 37,13 га, повністю зайняті ріллею. Площа угідь залишалася стабільною протягом останніх трьох років. У структурі посівних площ у 2022 р. всі земельні ділянки були відведені під соняшник. У 2023 р. 10 га було виділено під сою, а в 2024 р. площа під сою зросла до 21,72 га, що призвело до зменшення площ під соняшником на 58,5%. У 2024 р. основну частку посівів займає соя (48,5%).

5. Аналіз фінансових показників показав, що чистий дохід від реалізації продукції зріс у 3,2 рази, а чистий прибуток – у 2,4 рази порівняно з 2022 р. Рентабельність основної діяльності підвищилась до 18,3%, що свідчить про ефективність виробництва та управління. Підприємство своєчасно погашає боргові зобов'язання та є фінансово незалежним. Основну частку

активів складають оборотні ресурси (63,6%), а власний капітал формується переважно за рахунок нерозподіленого прибутку.

6. ***** демонструє стабільний розвиток, високий рівень прибутковості та рентабельності, ефективне використання ресурсів і фінансову стійкість. Основними резервами для подальшого розвитку є оновлення основних засобів та оптимізація структури посівів для підвищення прибутковості.

7. Урожайність соняшнику в господарстві була невисокою: 11,7 ц/га у 2022 р. та 16,1 ц/га у 2024 р., що менше середнього показника по області (20 ц/га) та передових господарств (понад 30 ц/га). Недостатня урожайність зумовлена недотриманням агротехнічних умов, зокрема браком внесення мінеральних добрив.

8. Собівартість реалізованої продукції зросла у 2,8 рази, що пояснюється збільшенням частки реалізації сої, собівартість 1 ц якої майже втричі перевищує собівартість соняшнику. Собівартість 1 ц соняшнику знизилась на 35,1%, незважаючи на часткове зростання на 12,7%. Прибуток від реалізації продукції збільшився у 67 разів, переважно завдяки восьмиразовому зростанню прибутку від реалізації сої, тоді як прибуток від соняшнику зменшився на 26,7%.

9. Облік ведеться відповідно до чинного законодавства. Первинні документи, що відображають витрати на виробництво та вихід продукції соняшнику, поділяються на:

- облік витрат праці;
- облік витрат предметів праці;
- облік витрат засобів праці;
- облік інших витрат;
- облік виходу продукції.

Витрати та вихід продукції основного виробництва враховуються на рахунку 23 «Виробництво» та субрахунку 231 «Рослинництво». Фактична собівартість 1 ц насіння соняшнику у 2024 р. становила 1147,50 грн.

Завершальним етапом формування собівартості є списання калькуляційних різниць і закриття аналітичних рахунків методом дооцінки, що відображається на рахунку 90 «Собівартість реалізації».

10. Контроль передбачає аналіз агротехнічних операцій, моніторинг стану посівів, облік витрат та оцінку результативності виробництва. Рекомендується впровадити ефективний контроль витрат у натуральному та грошовому вираженні, створити службу внутрішнього контролю та застосувати автоматизовану систему обліку.

11. SWOT-аналіз показав, що виробництво олійних культур є високоприбутковим та стратегічно важливим для України, але потребує сучасних технологій, дотримання сівозміни та підвищеної уваги до економічного та агротехнічного контролю. Основні ризики пов'язані з кліматичними змінами, ринковими коливаннями та збереженням родючості ґрунтів.

12. Сучасні ІТ дозволяють автоматизувати облік та контроль витрат, забезпечують точність і прозорість даних, мінімізують помилки та підвищують ефективність управління. Використання MASTER: Бухгалтерія у фермерському господарстві дозволяє оперативно отримувати повну та достовірну бухгалтерську інформацію, підвищує продуктивність праці та підтримує управлінські рішення.

13. Пропозиції щодо вдосконалення господарської діяльності:

- Організувати переробні виробництва для розширення асортименту продукції та збільшення обсягів продажу.
- Розробити та затвердити наказ про облікову політику підприємства з визначенням організаційно-технологічних та методологічних аспектів обліку.
- На початку року формувати графік документообігу та інструкції щодо заповнення первинних документів.
- Впровадити сучасні методи контролю витрат та систему внутрішнього контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабінська С. Я. Ведення бухгалтерського обліку в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/323/309> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Бержанір І. А., Демченко Т. А., Кістол А. А. Проблеми та напрями вдосконалення обліку виробничих запасів. *Економічний простір*. 2016. № 107. С. 161–168.
3. Бойчик І. М. *Економіка підприємства* : підручник. Київ : Кондор, 2016. 378 с.
4. Бондаренко Н. М., Яресько А. М. Сутність та класифікація виробничих запасів на підприємстві. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. № 4. С. 273–281.
5. Бутинець Ф. Ф. *Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність* : навч. посіб. Житомир : ЖІТІ, 2013. 480 с.
6. Бухгалтер 911 : офіційний сайт. URL: <http://buhgalter911.com/Res/PO/avtomat.aspx> (дата звернення: 10.09.2022).
7. Верхоглядова Н. І. *Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика* : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2014. 536 с.
8. Гізатулін М. Б. Проблеми та перспективи розвитку електронного документування в бухгалтерському обліку суб'єктів державного сектору. *Незалежний аудитор*. 2014. № 7 (1). С. 68–72.
9. Гаркуша С. А. Автоматизація облікових процесів: впровадження та переваги роботи системи. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2012. Вип. 4 (52). С. 60–65.
10. Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С. *Організація обліку* : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2016. 438 с.

11. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: www.rada.gou.ua.
12. Гук Н., Сідлярчук Б., Боднарчук Д. Цифрові технології в агробізнесі. *Сучасний менеджмент: витoki, реалії та перспективи розвитку* : тези доп. XI Всеукр. студ. наук.-практ. конф., присвяч. 74-й річниці від дня народження д-ра екон. наук, проф. П. С. Березівського. Львів, 2025. С. 42–44.
13. Грещак М. Г., Коцюба О. С. *Управління витратами* : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ, 2022. 131 с.
14. Дерій В. А. *Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю* : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, Економічна думка, 2019. 272 с. URL: <https://library.wunu.edu.ua/images/stories> (дата звернення: 10.09.2022).
15. Дмитренко А. В., Балабась І. В. Економічна сутність поняття виробничі запаси. *Економіка і регіон*. 2016. № 2 (57). С. 149–152.
16. Мовчанюк А. В. Економічна сутність виробничих витрат та їх роль у системі управління діяльністю сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. URL: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/8186/1/642-1-10-20211018.pdf> (дата звернення: 10.09.2022).
17. Економіка підприємства : навч. посіб. / О. М. Бандурка, Є. В. Ковальов, М. А. Садиков, О. С. Маковоз ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2017. 192 с.
18. Електронна бухгалтерія : підручник для здобувачів вищої освіти / В. Я. Плаксієнко, І. М. Назаренко, К. С. Жадько, С. А. Гаркуша ; за ред. В. Я. Плаксієнка. Київ : Центр навч. літ., 2021. 334 с.
19. Подолянчук О. А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. *Облік у фермерських господарствах* : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 374 с.
20. Євдокимов В. В. Концепція інтегрованої системи бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Житомир, 2011. 37 с.

21. Живко З. Б., Рассадникова С. О., Прокопишин О. С. Проблеми інвестування в екологію українського Причорномор'я. *Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23–25 листоп. 2016 р.) / упоряд. А. М. Штангрет ; редкол.: З. Б. Живко, А. Н. Колосов, О. І. Копилук та ін. Львів : Укр. акад. друкарства, 2016. С. 56–58.
22. Живко З. Б., Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С., Ціцька Н. Є. Звітність аграрних підприємств: зарубіжна й вітчизняна практика. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 2. С. 383–392.
23. Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків : затв. наказом Міністерства фінансів України від 11 серп. 1994 р. № 69.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-94#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
24. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30 листоп. 1999 р. № 291 (зі змінами і доповненнями).URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 10.09.2022).
25. Історія економіки та економічної думки : підручник / В. В. Козюк, Л. А. Родіонова та ін. ; за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.
26. Козаченко А. Ю., Чудак Л. А. Методичні підходи до обліку витрат і калькулювання собівартості продукції аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 7. С. 133–140.URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN> (дата звернення: 10.09.2022).
27. Конюхов С. Л., Солопанов О. І. Вибір формату обміну даними між веб-додатком та базою даних, написаною на FOXPRO. URL: http://xne1aajfpcds8ay4n.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_6_13.pdf (дата звернення: 10.09.2022).

28. Клепікова О. А. Сучасний стан і місце інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2013. Вип. 5. С. 74–77.
29. Коваль Н. І. Сутність виробничих запасів як економічної категорії: обліковий та управлінський аспекти. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 93–105.
30. Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів : затв. рішенням Аудиторської палати України від 30 листоп. 2006 р. № 168/7 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.kadrovik.ua> (дата звернення: 10.09.2022).
31. Кодекс цивільного захисту України від 1 лип. 2013 р. (зі змінами і доповненнями). URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 10.09.2022).
32. Конституція України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).
33. Левицька С. О., Андрєєва А. О. Автоматизація господарського обліку як чинник прискорення процесу діяльності підприємств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2011. Вип. 16. С. 608–614.
34. Малецька О. І., Прокопишин О. С., Мирончук З. П. Облікова інформація у системі формування антикризового управління персоналом аграрних підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. Вип. 16, т. 2. С. 168–178.
35. Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Рудич А. І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Держава та регіони*. 2020. № 4 (115). С. 140–147.
36. Мацелюх Н. П., Максименко І. А. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 382 с.

37. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів : затв. наказом Міністерства фінансів України від 10 січ. 2007 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

38. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств : затв. наказом Міністерства аграрної політики України від 18 січ. 2001 р. № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

39. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29 груд. 2006 р. № 1315. URL: http://uazakon.com/documents/date_v4/pg_gvnwsz.htm (дата звернення: 10.09.2022).

40. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : затв. наказом Міністерства фінансів України від 28 берез. 2013 р. № 433. URL: <http://dtkt.com.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

41. Методичні рекомендації щодо застосування спеціалізованих форм первинних документів : затв. наказом Міністерства аграрної політики України від 27 верес. 2007 р. № 701. URL: http://uazakon.com/documents/date_v4/pg_gvnwsz.htm (дата звернення: 10.09.2022).

42. Михайлов С. І., Степасюк Л. М., Городенко С. В. Економіка підприємства : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : ЦП «Компринт», 2018. 419 с.

43. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, МСБО та тлумачення КТМФЗ) : міжнар. норматив. док. (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

44. Нападовська Л. В. Управлінський облік : підручник. 2-ге вид., доопрац. та допов. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2010. 648 с.

45. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 7 лют. 2013 р. № 73.URL: <http://dtkt.com.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

46. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні : нормативно-практичний довідник.URL: <http://www.interbuh.com.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

47. Нашкерська Г. В. Методологія і практика оцінювання у фінансовому обліку : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 426 с.

48. Норд Г. Л., Белікова В. В. Особливості класифікації виробничих запасів підприємств-виробників будівельних виробів з пластмаси та металу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 122–126.

49. Овчаренко М. В. Облік і аналіз витрат на виробництво насіння соняшнику в аграрних підприємствах : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» / наук. кер. В. В. Ярова. Харків, 2024. 89 с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/57326> (дата звернення: 10.09.2022).

50. Павлюковець М. П. Розвиток бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств в умовах інтернет-технологій : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2014. 244 с.

51. Пікуліна Н. Ю., Шило Л. А. Тенденції розвитку інформаційних технологій, що застосовуються в бухгалтерському обліку, аудиті та внутрішньому контролі. *Проблеми економіки транспорту* : зб. наук. праць Дніпропетровського НУЗТ ім. акад. В. Лазаряна. 2013. Вип. 6. С. 68–75.

52. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30 листоп. 1999 р. № 291 (зі змінами і доповненнями).URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

53. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями).URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

54. Подолянчук О. А. Виробничі запаси: економічна сутність та облік. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 88–101.

55. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29 листоп. 1999 р. № 290 (зі змінами і доповненнями).URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

56. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 груд. 1999 р. № 318 (зі змінами і доповненнями).URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

57. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 20 жовт. 1999 р. № 246. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

58. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : затв. наказом Міністерства фінансів України від 24 берез. 1995 р. № 88.URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

59. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : затв. наказом Міністерства фінансів України від 2 верес. 2014 р. № 879. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14> (дата звернення: 10.09.2022).

60. Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22 січ. 1996 р. № 116.URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

61. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

62. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 852-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

63. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

64. Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів : наказ Міністерства статистики України від 21 черв. 1996 р. № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0193202-96#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

65. Про затвердження типових форм первинного обліку : наказ Міністерства статистики України від 29 груд. 1995 р. № 352. URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

66. Про захист інформації в автоматизованих системах : Закон України від 5 лип. 1994 р. № 81/94-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).

67. Про Примітки до річної фінансової звітності : наказ Міністерства фінансів України від 29 листоп. 2000 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00> (дата звернення: 10.09.2022).

68. Прокопишин О. С. Блокчейн як перспективна технологія обліку. *Новітні технології в розвитку бухгалтерського обліку* : матеріали круглого столу (23 лют. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Б. Гнатишин. Львів : ЛНАУ, 2021. С. 140–145.

69. Прокопишин О. С. Екологізація як напрям розвитку сучасного суспільства. *Цифрова економіка: тренди та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25 жовт. 2018 р.). Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. С. 195–197.

70. Прокопишин О. С. Екоменеджмент як основа сталого розвитку. *Економіка, фінанси та управління: проблеми та сучасні шляхи розвитку* :

матеріали підсумкової міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25–26 груд. 2015 р.) : у 3 ч. Львів : ЛЕФ, 2015. Ч. 2. С. 48–49.

71. Прокопишин О. С., Гнатишин Л. Б. Моделювання бухгалтерського відображення екологічної діяльності в системі обліку сільськогосподарських підприємств. *Наукові праці. Економіка*. 2016. Вип. 275, т. 263. С. 78–83.

72. Прокопишин О., Поліщук О., Возна І. Вплив інформаційних технологій на розвиток професії бухгалтера. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20–21 квіт. 2022 р.). Полтава, 2022. С. 388–391.

73. Річні звіти ***** району Вінницької області за 2022–2024 рр. (внутрішні матеріали підприємства).

74. Роєва О. С. Вплив інтеграційних процесів обліку на систему інформаційного забезпечення підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 5(67). С. 199–203.

75. Роєва О. С., Бойко О. В. Аналіз забезпеченості підприємства виробничими запасами. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (13 квіт. 2017 р.). Кривий Ріг : Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі, 2017. С. 72–74.

76. Россоха В. В. Методологія та її роль у сучасних економічних дослідженнях. *АгроІнКом*. 2009. № 1–4. С. 50–55.

77. Рубан Л. О., Яковенко Т. І. Економічна сутність поняття виробничих запасів на промисловому підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 319–324.

78. Скрипник С. В. Методичні аспекти формування облікової інформації щодо витрат і калькулювання собівартості продукції у діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 2(38). С. 64–73.

79. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами : підручник / М. Ф. Огійчук та ін. ; за ред. М. Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ : Алерта, 2016. 1040 с.

80. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2012. 656 с.
81. Цветкова Н. Сучасна організація обліку та складання звітності для прийняття управлінських рішень. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2018. № 3. С. 14–27.
82. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (зі змінами і доповненнями).URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).
83. Шалімова Н. С., Роєва О. С. Проблемні аспекти використання інвентаризації як аудиторської процедури та джерела аудиторських доказів. *Бухгалтерський облік, аналіз, контроль, оподаткування, фінансовий менеджмент: сучасні виклики та перспективи розвитку* : монографія. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д. О., 2018. С. 120–138.
84. Шевченко О. О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 280 с.
85. Шкарлет С. М., Бутко М. П., Волот О. І. Реальний сектор економіки України в умовах становлення інформаційного суспільства : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 288 с.
86. Щодо суттєвості у бухгалтерському обліку : лист Міністерства фінансів України від 29.07.2003 р. № 04230-04108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4108201-03> (дата звернення: 10.09.2022).
87. Янчев А. В. Електронний документообіг: методологія та організація : монографія. Харків : ХДУХТ, 2015. 286 с.